

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**“Πιλοτική Μελέτη της Δοκιμασίας Κατανόησης
και Παραγωγής Μεταφορών σε γηριατρικό
τυπικό πληθυσμό”**

METAPHOR PRODUCTION AND COMPREHENSION TEST: A
PILOT STUDY IN NORMAL ELDERLY ADULTS

Σπουδάστριες

Ζέλιου Νικολίτσα Α.Μ. 1259

Λύσσαρη Μαριαλένα Α.Μ. 1386

Επιβλέπων

Κ. Ανυφαντής

Μάνος

Συνεπιβλέπουσα

Κ. Γεωργοπούλου

Σταυρούλα

Μάιος, 2016

Περιεχόμενα

	Σελ.
Ευχαριστίες	iv
Εισαγωγή	v
Περίληψη.....	vi
Κατάλογος Πινάκων.....	iii
Κατάλογος Σχημάτων.....	iii
Κεφάλαιο 1^ο: Μεταφορές	
1.1 Εισαγωγή στο λόγο και τα μέρη που αποτελείται.....	1
1.1.1 Λεκτικά Στοιχεία.....	2
1.2 Οριοθέτηση της έννοιας ‘μεταφορά’	3
1.3 Η εννοιολογική μεταφορά	7
1.3.1 Σχήματα λόγου.....	9
1.4 Θεωρίες για τις μεταφορές από την αρχαιότητα έως σήμερα.....	15
1.5 Η επεξεργασία των μεταφορών.....	18
1.6 Η ψυχολογία των μεταφορών.....	19
1.7 Η σημασία των μεταφορών στην έρευνα.....	20
1.8 Γνωστική εκτίμηση του Μόντρεαλ.....	22
Κεφάλαιο 2^ο: Υλικό και μεθοδολογία	
2.1 Μεθοδολογία	24
2.1.1. Ιστορικό.....	24
2.1.2 Υλικό.....	24
2.2 Συμμετέχοντες.....	25
2.3 Υποβολή Δοκιμασίας	27
2.4 Αποτελέσματα.....	28
2.4.1 Συζήτηση Αποτελεσμάτων.....	30
2.4.2 Λάθη.....	31
2.5 Παρατηρήσεις – Συμπεράσματα.....	35
2.6 Βιβλιογραφία.....	36

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Μεταφορικές Εκφράσεις (Fromkin, Rodman, Hyans 2003).....	5
Πίνακας 2.α) Δοκιμασία Παραγωγής Μεταφορών (Καμπανάρου,2015).....	24
Πίνακας 2.β) Δοκιμασία Κατανόησης Μεταφορών (Καμπανάρου,2015).....	25
Πίνακας 3) Μέσος Όρος των Στοιχείων των Συμμετεχόντων που πήραν μέρος στην έρευνα.....	26
Πίνακας 4.α) Αποτελέσματα- Ποσοστά της Δοκιμασίας Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών των Γυναίκων.....	28
Πίνακας 4.β) Αποτελέσματα- Ποσοστά της Δοκιμασίας Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών των Ανδρών.....	29
Πίνακας 5) Αποτελέσματα της Δοκιμασίας Παραγωγής και Κατανόησης Μεταφορών σύμφωνα με την ηλικία των διαγωνιζομένων.....	31
Πίνακας 6) Αποτελέσματα της Δοκιμασίας Παραγωγής και Κατανόησης Μεταφορών σύμφωνα με τα έτη εκπαίδευσης των διαγωνιζομένων.....	31
Πίνακας 7) Μέσος Όρος Λαθών στη Παραγωγή & Κατανόηση Λαθών (Άνδρες & Γυναίκες Συμμετέχοντες).....	33

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 1). Ενδεικτικό σύστημα αντιστοιχίσεων της εννοιολογικής μεταφοράς Ο ΕΡΩΤΑΣ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ	8
Σχήμα 2). Στάδια στην επεξεργασία της μεταφορικής γλώσσας.....	18

Ευχαριστίες

Ολοκληρώνοντας την εργασία αυτή θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον καθηγητή μας κύριο Ανυφαντή Μανώλη για την δυνατότητα που μας έδωσε να πραγματοποιήσουμε την Πτυχιακή μας εργασία, καθώς και για την στήριξη και την καθοδήγηση που μας πρόσφερε μέχρι να ολοκληρωθεί η πιλοτική αυτή έρευνα.

Ακόμη, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους τους ενήλικες που με χαρά δέχτηκαν να συμμετάσχουν στην εφαρμογή της Δοκιμασίας Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών (Καμπανάρου, 2015) και της χορήγησης του διαγνωστικού εργαλείου Γνωστική Εκτίμηση του Montreal (Montreal Cognitive Assessment-MoCA), για την μέτρηση των γνωστικών τους ικανοτήτων. Επίσης, θα θέλαμε να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας στα Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων του Δήμου Πάτρας ΚΑΠΗ, εκ των οποίων συμμετείχαν αρκετοί ενήλικες.

Εισαγωγή

Η παρούσα Πτυχιακή εργασία ερευνά την παραγωγή και την κατανόηση των μεταφορικών εννοιών και προτάσεων σε τυπικό ενήλικο πληθυσμό ηλικίας με εύρος ηλικίας 65 έως 75 ετών, υποχρεωτική εκπαίδευση τα 6 έτη και μητρική γλώσσα την Ελληνική.

Το συγκεκριμένο θέμα επιλέχθηκε καθώς το ποσοστό εμφάνισης των μεταφορών στον καθημερινό λόγο έχει αυξηθεί και η ποικιλομορφία τους αποτελεί ενδιαφέρον. Πολλές φορές μάλιστα οι μεταφορές είναι τόσο συνήθειες στον καθημερινό μας λόγο, ώστε συχνά δεν τις αντιλαμβανόμαστε ως τέτοιες και κατά συνέπεια δεν μπορούμε εύκολα να αναγνωρίσουμε τη δύναμη των μηνυμάτων που μεταδίδουν. Παρ' όλα αυτά, η επίδρασή τους είναι καταλυτική, γιατί όχι μόνο αντανακλούν τις στάσεις και τις αξίες μας, αλλά και διαμορφώνουν τις αντιλήψεις και τις πράξεις μας.

Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή της έρευνας μας, ήταν μία Δοκιμασία Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών (Καμπανάρου, 2015). Συγκεκριμένα, χορηγήθηκε ένα τεστ Κατανόησης των μεταφορών (Metaphor Comprehension Test) καθώς και ένα τεστ για την Παραγωγή των μεταφορών (Metaphor Production Test).

Αρχικά, γίνεται μια προσπάθεια ανάλυσης της κατανόησης των μεταφορών. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται η σαφής οριοθέτηση της έννοιας της μεταφοράς, τα είδη των μεταφορών και η επεξεργασία τους, βάση της σύγχρονης βιβλιογραφίας. Περιλαμβάνονται επίσης, κάποιες θεωρίες για τις μεταφορές από την αρχαιότητα έως την σημερινή εποχή. Έπειτα, αναφερόμαστε στην σημασία των μεταφορών στην έρευνα καθώς επίσης και στην ψυχολογολογία των μεταφορικών εννοιών.

Στη συνέχεια, επιχειρήται η παρουσίαση του διαγνωστικού εργαλείου του Μόντρεαλ - Γνωστική Εκτίμηση του Μόντρεαλ (Montreal Cognitive Assessment -MoCA), το οποίο χορηγήθηκε στα ενήλικα άτομα που συμμετείχαν στην Δοκιμασία Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών, για την μέτρηση της νοητικής τους λειτουργίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζονται τα δεδομένα της εργασίας και αναλυτικά η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την υποβολή της Δοκιμασίας της Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών, καθώς και ο μέσος όρος των στοιχείων των συμμετεχόντων.

Στην συνέχεια, πραγματοποιείται ανάλυση του μέσου όρου των αποτελεσμάτων, έπειτα από την χορήγηση της Δοκιμασίας σε ενήλικο τυπικό πληθυσμό της ελληνικής γλώσσας, καθώς περιλαμβάνεται και ο μέσος όρος των λαθών που προέκυψαν από την ανάλυση των αποτελεσμάτων. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται πίνακες που αναλύουν τον μέσο όρο των αποτελεσμάτων, αλλά και των λαθών, που πραγματοποίησαν οι ενήλικοι άνδρες και γυναίκες συμμετέχοντες.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τις παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των αποτελεσμάτων. Με βάση την επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας, δημιουργήσαμε μία βάση προκαταρκτικών δεδομένων για την κατανόηση και έκφραση των μεταφορών σε ενήλικο τυπικό πληθυσμό, τα οποία αποτέλεσαν τον βασικό στόχο αυτής της εργασίας. Ωστόσο, δεν έχουν εξαντληθεί όλα τα θέματα που αφορούν στην παραγωγή και στην κατανόηση των

μεταφορών σε τυπικά ενήλικα άτομα. Στην εργασία αυτή δίνεται το γενικό πλαίσιο, μια βάση που πιστεύουμε ότι ανοίγει το δρόμο για περισσότερες και ειδικότερες μελέτες όσον αφορά την παραγωγή και την κατανόηση των μεταφορικών εκφράσεων σε ενήλικο τυπικό πληθυσμό.

Περίληψη

Η παρούσα πιλοτική έρευνα κινήθηκε στο πλαίσιο Πτυχιακής Εργασίας. Στη σφαίρα του ενδιαφέροντός μας είναι η μεταφορική γλώσσα ως μέσο λεκτικής επικοινωνίας, όπως πραγματώνεται μέσα από την καθημερινή σχεδόν χρήση του λόγου από τους ανθρώπους. Ευρύτερος στόχος μας ήταν η διερεύνηση της ικανότητας, του *ενήλικου* τυπικού πληθυσμού της ελληνικής γλώσσας (που έχουν την ελληνική ως μητρική τους γλώσσα) να κατανοούν και να εκφράζουν, τις μεταφορικές έννοιες.

Για την επίτευξη του παραπάνω στόχου, υιοθετήσαμε την Δοκιμασία Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών (Καμπανάρου,2015). Συγκεκριμένα, η παραπάνω Δοκιμασία αποτελείται από δύο υποδοκιμασίες. Την Δοκιμασία Κατανόησης των Μεταφορών καθώς και την Δοκιμασία Παραγωγής των Μεταφορών.

Η καθεμιά από τις δύο υποδοκιμασίες αποτελείται από τριάντα μεταφορικές φράσεις. Στη Δοκιμασία Παραγωγής των Μεταφορών το άτομο καλείται να εκφράσει με δικά του λόγια την έννοια των μεταφορών, ενώ στη Δοκιμασία Κατανόησης των Μεταφορών επιλέγει ανάμεσα από τρεις πιθανές απαντήσεις αντίστοιχα.

Τα άτομα που πήραν μέρος στην δοκιμασία ήταν 22 άντρες και 18 γυναίκες, ηλικίας 65 έως 75 ετών. Τα κριτήρια επιλογής των ατόμων ήταν, να συμπληρώσουν σκορ άνω του 26 στην Γνωστική Εκτίμηση του Μόντρεαλ (Montreal Cognitive Assessment -MoCA), να έχουν υποχρεωτική εκπαίδευση τα 6 έτη και άνω, να παρουσιάζουν καθαρό ιατρικό και ψυχιατρικό ιστορικό και μητρική γλώσσα την Ελληνική.

Τα αποτελέσματα παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς τα ποσοστά επιτυχίας όλων των συμμετεχόντων ήταν μεγαλύτερα στην Δοκιμασία Κατανόησης των Μεταφορών, σε αντίθεση με την Δοκιμασία Παραγωγής των Μεταφορών, που ήταν σαφώς πιο χαμηλά. Η επίδοση του γυναικείου πληθυσμού ήταν καλύτερη από του ανδρικού, στην παραγωγή μεταφορών σε αντίθεση με την κατανόηση, όπου εκεί ήταν καλύτερη η επίδοση των ανδρών. Οι δημογραφικοί παράγοντες, ηλικία και έτη εκπαίδευσης, διαμόρφωσαν το τελικό αποτέλεσμα. Χαρακτηριστικό είναι ότι τα άτομα με περισσότερα από 6 έτη εκπαίδευσης είχαν καλύτερη επίδοση και στις δύο δοκιμασίες. Επίσης, οι διαδεδομένες μεταφορικές εκφράσεις ήταν πιο εύκολες ως προς την παραγωγή τους,

Με βάση την επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας, δημιουργήσαμε μία βάση προκαταρκτικών δεδομένων για την κατανόηση και έκφραση των μεταφορών σε ενήλικο τυπικό πληθυσμό. Ωστόσο, περαιτέρω έρευνα χρειάζεται να πραγματοποιηθεί, ως προς τις μεταφορικές έννοιες που αφορούν στην παραγωγή και στην κατανόηση τους σε τυπικά ενήλικα άτομα.

Abstract

This pilot study was initiated under the frame of the Thesis statement. The metaphorical language is included in our sphere of interest as verbal communication, realized through almost daily use of speech by humans. Our wider goal was to investigate the ability, of the typical Greek speaking adult population (Greek obtained as their native language), to understand and express the metaphors.

To achieve this objective, we proceeded to the Challenge of Production and Understanding of Metaphors (Kabanarou, 2015). Specifically, the above challenge is composed by two tests. The Metaphor Comprehension Test and the Metaphor Production Test.

Each of the two tests consists of thirty metaphor sentences. In Production Testing of Metaphor the respondent is called to express in his own words the meaning of metaphor whereas, in Metaphor Comprehension Test, the respondent is supposed to select between three possible answers at a time.

The respondents who took part in the challenge were 22 men and 18 women, aged between 65 and 75 years. Achieving complete score over 26 points in the Montreal Cognitive Assessment (MoCA), having obtained compulsory 6-year education at least and or more, show pure medical and psychiatric health history and speaking Greek as mother language consist the 4 basic criteria selection area for the participants.

The results are of particular interest, as the success rate of all participants was biggest on test of Metaphor Understanding, unlike the Production Testing of Metaphor, where the success rate was clearly lower. Demographic factors, such as age and years of education, formed the final result. It is characteristic that people with more than 6 years of education performed better on both tests. Also, the common widespread metaphor expressions were easier to produce.

According to the process of the survey results, we created a basis of preliminary data for the understanding and expression of metaphor in typical adult population. However, further research needs to be done, in terms of metaphors related to their production and understanding in typical adults.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

1.1 Εισαγωγή στο λόγο και τα μέρη που αποτελείται

Ο λόγος είναι ο κυριότερος τρόπος επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Κατά τον Αλαζουανίν (Alajouanine), ο λόγος είναι η πραγματοποίηση μιας πολύπλοκης νευρικής δραστηριότητας, έκφραση και μορφή της οποίας αποτελεί η γλώσσα.

Η γλώσσα είναι μια μορφή επικοινωνίας που κατ' εξοχήν χαρακτηρίζει το ανθρώπινο είδος, ένα όχημα μεταβίβασης πληροφοριών από τον έναν άνθρωπο στον άλλο, αλλά και το μέσο διαμόρφωσης και σχηματοποίησης της ανθρώπινης σκέψης και συμπεριφοράς (Μεντενόπουλος 1987).

Κάθε υγιής άνθρωπος, κάθε φορά που μιλάει, δεν χρησιμοποιεί απλώς τα πλούσια αποθέματα ενός νοητικού λεξικού, αλλά τα χρησιμοποιεί με τη σωστή προφορά, τη σωστή προσωδία, τη σωστή σύνταξη και γραμματική, και τη σωστή σημασία. Ακόμη, κάθε υγιής άνθρωπος, πέρα από την ικανότητα για μια σχεδόν τέλεια παραγωγή της γλώσσας, έχει και μια εξ ίσου καταπληκτική ικανότητα κατανόησης της γλώσσας.

Σύμφωνα με τον Χόκετ (Hockett), η γλώσσα χαρακτηρίζεται από δεκαέξι ιδιότητες που την διαφοροποιούν από άλλες μορφές επικοινωνίας. Οι τέσσερις σημαντικότερες από τις ιδιότητες αυτές είναι:

α) Δημιουργικότητα: Κάθε φορά που μιλάμε δημιουργούμε έννοιες χρησιμοποιώντας τα υλικά της γλώσσας. Η γλώσσα έχει παραγωγικότητα, δηλαδή, δεν υπάρχει όριο στον αριθμό των προτάσεων που μπορούμε να κατανοήσουμε και να δημιουργήσουμε.

β) Μορφή: Η γλώσσα κάνει απεριόριστη χρήση περιορισμένων μέσων. Σχηματίζεται αρθρωτά από μία μικρή ομάδα ήχων οι οποίοι περιέχουν ένα μήνυμα όταν προφέρονται σε δεδομένες ή προβλέψιμες ακολουθίες.

γ) Περιεχόμενο: Αντίθετα με ό, τι συμβαίνει στη μη λεκτική επικοινωνία, η γλώσσα μπορεί να μορφοποιήσει και να μεταδώσει αφηρημένες έννοιες, δηλαδή νοήματα που είναι άσχετα με την άμεση κατάσταση. Η γλώσσα έχει και συναισθηματική διάσταση, η οποία υπογραμμίζεται από διάφορα μέσα όπως οι χειρονομίες, ο τόνος της φωνής (μονοτονία, παράπονο, ένταση, θετικότητα), οι εκφράσεις του προσώπου και η στάση τού σώματος.

δ) Χρήση: Η γλώσσα είναι το μέσο για την κοινωνική επικοινωνία χωρίς να είναι απλώς ένα ουδέτερο μέσο ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά με τον κόσμο. Η γλώσσα είναι φορέας και εκφραστής της σκέψης μας, οργανώνει τις αισθητικές μας εμπειρίες και εκφράζει τα συναισθήματά μας και τις προσδοκίες μας. Η γλώσσα εκφράζει την ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης.

Η μελέτη της γλώσσας βοηθά στην κατανόηση της φυσιολογίας και της παθολογίας της λειτουργικής δομής τού εγκεφάλου, των γνωστικών λειτουργιών και της ανθρώπινης συμπεριφοράς. (Kandel, Schwartz, Jessell, 1999).

1.1.1 Λεκτικά Στοιχεία

Η γλώσσα αναπτύσσεται πάνω σε τρία επίπεδα ανάλυσης, το φωνολογικό, το μορφολογικό και το σημασιολογικό (Kandel, Schwartz, Jessell 1999, Παρασκευόπουλος Ι. 1999). Τα επίπεδα αυτά αποτελούν τα λεκτικά στοιχεία τού λόγου και είναι τα εξής :

- **Φωνολογικό επίπεδο:** Η ελληνική γλώσσα διαθέτει 25 *φθόγγους*, 25 βασικούς ήχους (π.χ. ε, τ, γκ), οι οποίοι με τους συνδυασμούς τους έχουν δημιουργήσει ένα λεξιλόγιο με περισσότερες από 6.000.000 μορφές λέξεων. Οι ελάχιστοι συνδυασμοί φθόγγων δημιουργούν τα *φωνήματα* (βα, τσε), τα οποία με τη σειρά τους ενώνονται σε μικρές *αλληλουχίες*, τα *μορφήματα* (άρω, αίνω), που με την κατάλληλη *άρθρωση* δημιουργούν τις *λέξεις*. Ανατομικά, το φωνολογικό επίπεδο του λόγου ελέγχεται από την κινητική περιοχή τού φλοιού (Kandel, Schwartz, Jessell 1999, Martinet 1997, Munhall. 2001), με εξειδίκευση του αριστερού ημισφαιρίου (Coney 2002), αλλά και από άλλες δομές τού εγκεφάλου, οι οποίες ασκούν ρυθμιστική δράση, όπως ο θάλαμος, η παρεγκεφαλίδα και τα βασικά γάγγλια (Damasio, Damasio, Rizzo, Varney, Gersh 1982).

- **Μορφολογικό επίπεδο:** Ο σωστός συνδυασμός λέξεων αποτελεί μία *πρόταση*, με την απεριόριστη ποικιλία των οποίων η γλώσσα αποκτά απεριόριστες δυνατότητες έκφρασης. Προκειμένου να είναι σωστός ο συνδυασμός των λέξεων, ακολουθείται μία σειρά *συντακτικών* και *γραμματικών* κανόνων. Ανατομικά, το μορφολογικό επίπεδο ελέγχεται από την περιοχή Broca, στον μετωπιαίο λοβό (Caplan 1996, Garman 1990, Friederici, Meyer, Cramon 2000, Dronkers, Redfem 2000, Herholz, Thiel, Wienhard, Pietrzyk, Stockhausen, Karbe, Kessler, Bruckbauer, Halber, Heis, 1996).

- **Σημασιολογικό επίπεδο:** Η ανθρώπινη γλώσσα είναι ένα σύστημα σημείων που εκφράζει ιδέες. Προκειμένου να χρησιμεύσει ως φορέας μίας ιδέας, κάθε λέξη της γλώσσας πρέπει να έχει σημασία, είτε εκφράζοντας μία συγκεκριμένη έννοια (επίθετα, ουσιαστικά, ρήματα, επιρρήματα), είτε εκτελώντας κάποια λειτουργία (άρθρα, αντωνυμίες, σύνδεσμοι, προθέσεις, επιφωνήματα). Πριν δοθεί η εντολή για την παραγωγή μίας λέξης, πρέπει ο εγκέφαλος να συσχετίσει την έννοια που θέλει να εκφράσει με την κατάλληλη λέξη. Η αναγνωρισιμότητα μίας λέξης, σε σχέση με την έννοια ή τις έννοιες που αυτή εκφράζει, είναι μία σημασιολογική λειτουργία που καθορίζει τη γλωσσολογική *συχρότητα* της λέξης αυτής. Ανατομικά, κυρίαρχο ρόλο στον έλεγχο του σημασιολογικού επιπέδου παίζει η περιοχή του Wernicke, στον κροταφικό λοβό. Στο σημασιολογικό επίπεδο ανήκουν και τα σχήματα λόγου, συνεπώς και οι μεταφορές που θα αναλύσουμε παρακάτω (Garman 1990, Friederici, Meyer, Cramon 2000, Eco 1994).

Ανακεφαλαιώνοντας, η παραγωγή των λεκτικών στοιχείων του λόγου ακολουθεί μία πολύπλοκη πορεία περνώντας από τα τρία επίπεδα ανάλυσης τού λόγου, αρχίζοντας από τη σύλληψη της έννοιας, συνεχίζοντας στη γραμματική και συντακτική (μορφολογική) κωδικοποίηση και καταλήγοντας στην φωνολογική κωδικοποίηση και άρθρωση του λόγου. Αυτή είναι η πορεία ανάμεσα στην ιδέα και στην παραγωγή της γλώσσας (Indefrey, Levelt 2000).

1.2 Οριοθέτηση της έννοιας ‘μεταφορά’

Ετυμολογικά, η λέξη ‘μεταφορά’ εννοεί τόσο την πράξη όσο και το αποτέλεσμα του αρχαιοελληνικού ρήματος ‘μεταφέρω’, από το οποίο και προέρχεται. Αποτελεί σχήμα λόγου κατά το οποίο μια έννοια εκφράζεται με παραβολή ή παρομοίωση. Σύμφωνα με τον ίδιο ορισμό, αντίθετο της “μεταφοράς” είναι η “κυριολεξία” (Τεγόπουλος-Φυτράκης, 1992). Στη Γλωσσολογία, η λέξη ‘μεταφορά’ αναφέρεται σε ένα ορισμένο σύνολο γλωσσικών διαδικασιών που με βάση αυτές τις ιδιότητες, απόψεις ή/και γνωρίσματα ενός αντικειμένου μεταβιβάζονται σε ένα άλλο αντικείμενο, ώστε να μιλήσουμε για το αντικείμενο Β σαν να ήταν το αντικείμενο Α (Hawkes, 1978). Στο ίδιο πλαίσιο γλωσσολογικής προσέγγισης, υπάρχουν διαφορετικά είδη μεταφοράς και ο αριθμός των αντικειμένων στα οποία αναφέρονται ποικίλλει. Ωστόσο, η διαδικασία μεταβίβασης ιδιοτήτων, απόψεων ή/και γνωρισμάτων από το ένα αντικείμενο στο άλλο παραμένει η ίδια. Δηλαδή, η μεταφορά στηρίζεται στη διαδικασία της μεταβίβασης, η οποία μεταβίβαση μπορεί να λάβει διάφορες μορφές, τα λεγόμενα «σχήματα λόγου», όπως είναι η μεταφορά, η παρομοίωση, η συνεκδοχή και η μετωνυμία. Αυτά αποτελούν τους τρόπους έκφρασης του μεταφορικού λόγου, κατά τους οποίους οι λέξεις δε χρησιμοποιούνται με την κυριολεκτική τους σημασία αλλά με μη-κυριολεκτικό τρόπο, ώστε να προκαλούν τη φαντασία μας.

Συγκεκριμένα, η μεταφορά, επειδή εμφανίζει τους βασικούς τύπους αυτής της μεταβίβασης, θεωρείται το θεμελιακό σχήμα μεταφορικού λόγου. Για παράδειγμα, όταν λέμε «Αυτός ο άνθρωπος έχει πέτρινη καρδιά», δηλώνουμε το νόημα «απονία, συναισθηματική σκληρότητα». Προκειμένου, μάλιστα, να αποδώσουμε αυτό το νόημα, συγκρίνουμε/παρομοιάζουμε την “καρδιά” αυτού του ανθρώπου (δηλαδή το ήθος και τα συναισθήματά του), με την πέτρα, που έχει μεγάλη σκληρότητα, δε μαλακώνει και δεν κάμπτεται. «Πέτρινη καρδιά», λοιπόν, σημαίνει «καρδιά σκληρή σαν την πέτρα», άρα συναισθήματα που δεν επηρεάζονται από τον ανθρώπινο πόνο.

Η παρομοίωση (π.χ. «Κολυμπάει σαν δελφίνι», «Έτρωγε λαίμαργα λες και είχε να φάει εβδομάδες»), η συνεκδοχή (π.χ. «Σήμερα έφαγα αρνί [=ένα κομμάτι κρέας από αρνί]», «Το νυστέρι [=η πλαστική χειρουργική] κάνει θαύματα») και η μετωνυμία (π.χ. «Ο Ελύτης [=η ποίηση του Ελύτη] αναδεικνύει τη φωτεινή πνευματικότητα του ελληνικού τοπίου», «Ο Γέρος του Μοριά [=ο Κολοκοτρώνης]) αποτελούν τις τρεις παραδοσιακές κατηγορίες με τις οποίες εκφράζεται ο μεταφορικός λόγος και αντιμετωπίζονται ως εκδοχές της μεταφοράς (Μπαμπινιώτης, 1991).

Μια άλλη εκδοχή για το τι είναι μεταφορά σύμφωνα με τους Fromkin, Rodman, Hyans 2003, η μεταφορά είναι μια έκφραση που συνήθως καθορίζει μια εξωγλωσσική έννοια, την κυριολεκτική της σημασία, αλλά χρησιμοποιείται για να καθορίσει μια άλλη εξωγλωσσική έννοια, δημιουργώντας έτσι μια υπόρρητη σύγκριση. Με πιο απλά λόγια θα λέγαμε ότι από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα πολλές λέξεις λαμβάνονται όχι πάντα με την ίδια σημασία αλλά ευρύνονται και σε άλλες έννοιες άλλων λέξεων κυρίως λόγω ομοιότητας στη χρήση τους. Η τροπική αυτή χρήση των λέξεων ονομάζεται *μεταφορά*.

Αιτίες τέτοιων μεταφορών χρήσης είναι κυρίως τα πολλά γλωσσικά γνωρίσματα μιας έννοιας όπου κάποια γλωσσικά στοιχεία μπορεί να αναιρεθούν στη κατ’ ιδίαν χρήση, ή να αφαιρεθούν, ή και να εξαίρονται ανάλογα των αισθήσεων και των αναγκών της στιγμής της χρήσης. Η μεταφορά αποτελεί σημαντικό μέρος της σημασιολογίας που αναφέρθηκε προηγουμένως. Χωρίς τη μεταφορά η ικανότητά μας

να επικοινωνούμε ουσιαστικά και αποτελεσματικά θα ήταν περιορισμένη. Η μεταφορά επίσης είναι ένα σημαντικό συστατικό της δημιουργικότητας της γλώσσας.

Εάν τις ερμηνεύσουμε κυριολεκτικά, οι μεταφορές μπορεί να ακουστούν ανώμαλες. Το *Οι τοίχοι έχουν αυτιά* είναι σίγουρα μια ανώμαλη πρόταση. Μπορεί όμως να ερμηνευτεί ως εξής: «Μπορεί κάποιος να σε ακούσει να μιλάς, ακόμα κι αν νομίζεις ότι κανένας δε σ' ακούει». Κατά μία έννοια η πρόταση είναι αμφίσημη, η κυριολεκτική της σημασία όμως είναι τόσο απίθανη, που οι ακροατές χρησιμοποιούν τη φαντασία τους για να της δώσουν μian άλλη ερμηνεία. Η αρχή της συνθετικότητας είναι πολύ «εύπλαστη», κι όταν δεν καταφέρνει να παραγάγει μια αποδεκτή κυριολεκτική σημασία οι ακροατές την «τεντώνουν». Αυτό το «τέντωμα» βασίζεται στις σημασιακές ιδιότητες που υπονοούνται ή που περικλείουν ένα είδος ομοιότητας.

Η κυριολεκτική σημασία μιας πρότασης όπως:

Το καινούριο αυτοκίνητο μου βγήκε ζινό.

είναι ανώμαλη. Θα μπορούσαμε, εάν βρισκόμασταν σε αδιέξοδο (άλλη μια μεταφορά), να σκεφτούμε μια κυριολεκτική ερμηνεία που θα ήταν αληθοφανής εάν βρισκόταν σε κατάλληλο περιεχόμενο. Για παράδειγμα, *το καινούριο αυτοκίνητο* μπορεί να είναι ένα παιχνίδι-μινιατούρα σκαλισμένο σε ένα κομμάτι λεμονιού. Η πιο κοινή σημασία ωστόσο θα ήταν η μεταφορική και θα ερμηνευόταν ως ένα πρόσφατα αγορασμένο αυτοκίνητο που χαλάει και συνεχώς χρειάζεται επισκευή. Το «τέντωμα» της φαντασίας σε αυτή την περίπτωση θα μπορούσε να σχετίζεται με τη σημασιακή ιδιότητα «έχει ξινή γεύση» την οποία διαθέτει η φράση *μου βγήκε ζινό*.

Οι μεταφορές δεν είναι απαραίτητα ανώμαλες όταν εκλαμβάνονται κυριολεκτικά. Η κυριολεκτική σημασία της πρότασης:

Ο δόκτωρ Χατζόπουλος είναι χασάπης.

είναι ότι ένας γιατρός που λέγεται Χατζόπουλος διατηρεί παράλληλα και κρεοπωλείο, ή είναι σφαγέας ζώων που προορίζονται για κατανάλωση. Η μεταφορική σημασία είναι ότι ο γιατρός που λέγεται Χατζόπουλος είναι επικίνδυνος, ίσως και δολοφονικός, και συνηθίζει να κάνει επεμβάσεις ενώ δεν υπάρχει λόγος.

Αντίστοιχα η πρόταση:

Ο Γιάννης είναι ένα φίδι.

Κυριολεκτικά μπορεί να ερμηνευτεί όταν αναφέρεται σε ένα κατοικίδιο φίδι που λέγεται Γιάννης. Μεταφορικά η πρόταση δε σχετίζεται σε τίποτα με το φολιδωτό, χωρίς άκρα ερπετό.

Για να ερμηνεύσουμε τις μεταφορές, χρειάζεται να κατανοούμε και την κυριολεκτική σημασία και γενικές αλήθειες. Για να κατανοήσουμε τη μεταφορά:

Ο χρόνος είναι χρήμα.

είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε ότι στην κοινωνία μας συχνά πληρωνόμαστε ανάλογα με τον αριθμό των ωρών ή ημερών που έχουμε δουλέψει. Μάλιστα ο «χρόνος», που είναι μια αφηρημένη έννοια, αποτελεί το θέμα πολλών μεταφορών: *κερδίζουμε*

χρόνο, χάνουμε χρόνο, οργανώνουμε το χρόνο μας, ο χρόνος τρέχει, υποφέρουμε από τα σημάδια του χρόνου και προσπαθούμε να σταματήσουμε το χρόνο. Ας δούμε όμως στον παρακάτω πίνακα κι άλλες μεταφορικές εκφράσεις για να γίνει πιο κατανοητό αυτό το σχήμα λόγου:

<u>ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΕΣ ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ</u>		
<i>Είναι αηδόνι</i>	→	<i>τραγουδά ωραία</i>
<i>Είναι αρνί</i>	→	<i>ήσυχος, αγαθός</i>
<i>Είναι πούπουλο</i>	→	<i>πολύ ελαφρύς</i>
<i>Σωστή αλεπού</i>	→	<i>παμπόνηρος</i>
<i>Είναι Ιούδας</i>	→	<i>προδότης</i>
<i>Έχει κορμί</i>	→	<i>λαμπάδα ίσιο</i>
<i>Είναι άγγελος</i>	→	<i>καλός</i>
<i>Χύθηκε στον εχθρό</i>	→	<i>όρμησε</i>
<i>Είναι ζαρκαδί</i>	→	<i>τρέχει πολύ</i>
<i>Μίλα ζάστερα</i>	→	<i>χωρίς περιστροφές</i>
<i>Είναι δελφίνι</i>	→	<i>κολυμπά γρήγορα</i>
<i>Τα μασάς τα λόγια σου;</i>	→	<i>γιατί δε μιλάς καθαρά;</i>
<i>Γενάρης, καρδιά του χειμώνα</i>	→	<i>το μέσο του χειμώνα</i>
<i>Με πλήγωσαν τα λόγια σου</i>	→	<i>με στενοχώρησες πολύ</i>
<i>Μου έγινες κουνούπι</i>	→	<i>πολύ ενοχλητικός</i>
<i>Είναι παράσιτο</i>	→	<i>ζει σε βάρος των άλλων</i>
<i>Είναι θηρίο</i>	→	<i>πολύ ζωηρός</i>
<i>Είναι παιδί μάλαμα</i>	→	<i>πού αξίζει όσο το χρυσάφι</i>

Πίνακας 1. Μεταφορικές Εκφράσεις (Fromkin, Rodman, Hyans 2003).

Οι μεταφορές έχουν ένα έντονο πολιτιστικό στοιχείο. Η πρόταση *Το αυτοκίνητο μου βγήκε ξινό* ίσως να μη γίνει αντιληπτή σε έναν πολιτισμό που δεν έχει ούτε αυτοκίνητα ούτε λεμόνια, όπως π.χ. στον πολιτισμό των γηγενών κατοίκων της βόρειας Γροιλανδίας.

Στην εποχή του ο Shakespeare χρησιμοποιεί μεταφορές που συχνά δεν μπορούν να γίνουν κατανοητές από τους σημερινούς θεατρόφιλους. Η μεταφορά *«Είμαι ένας άνθρωπος που η Τύχη έχει βάνουσα πληγώσει με τα νύχια της»* είναι πιο αποτελεσματική σε μια κοινωνία όπως αυτή στην οποία έζησε ο Shakespeare, όπου γενικά η «Τύχη» απεικονιζόταν ως γυναίκα.

Πολλές εκφράσεις που σήμερα εκλαμβάνονται ως κυριολεξίες ίσως προέκυψαν από μεταφορές. Πράγματι, η κάποτε έντονα μεταφορική σημασία της φράσης *«Ποιο ήταν*

το κίνητρο του εγκλήματος;» (η λέξη κίνητρο κυριολεκτικά σημαίνει το μέσο ή το όργανο που μπορεί να θέσει σε κίνηση κάτι) γίνεται όλο και πιο κυριολεκτική καθώς λέμε ότι *θεσπίζουμε κίνητρα για την ανάπτυξη της βιομηχανίας* και η χρήση γίνεται πιο κοινή. Η μεταφορά είναι μία από τις κινητήριες δυνάμεις της γλωσσικής αλλαγής.

Η μεταφορική χρήση της γλώσσας συνιστά την υψηλότερη έκφραση της γλωσσικής δημιουργικότητας. Ωστόσο, στη βάση της μεταφορικής χρήσης βρίσκεται η κοινή γλωσσική γνώση των λέξεων, των σημασιακών ιδιοτήτων τους και των συνδυαζόμενων δυνάμεών τους, τις οποίες κατέχουν όλοι οι ομιλητές.

Σύμφωνα με μια έρευνα για την χρήση των μεταφορών στον λόγο έδειξε ότι τα άτομα με «θεωρητικό» επάγγελμα (π.χ. φιλόλογοι, δικηγόροι) ανταποκρίνονται αποτελεσματικότερα στην κατανόηση-ερμηνεία του παροιμιακού λόγου και στην κατανόηση-επιλογή του μεταφορικού λόγου από τα άτομα με «πρακτικό-τεχνικό» επάγγελμα (π.χ. ηλεκτρονικοί, οδοντίατροι).

Η σημασία της χρήσης των λεκτικών μεταφορών σε μία γλώσσα είναι ιδιαίτερα σπουδαία αν ληφθεί υπόψη ότι μέσω αυτών η γλώσσα διευρύνεται, μεταλλάσσοντας το σημασιολογικό περιεχόμενο των λέξεων με συνέπεια αφενός να "φρεσκάρεται" και αφετέρου να πλουτίζεται με διαφορετικές αποχρώσεις και νέες εκφραστικές δυνατότητες.

1.3 Η εννοιολογική μεταφορά

Η εννοιολογική μεταφορά (conceptual metaphor) προσεγγίζει τη μεταφορά ως διαδικασία της σκέψης και τρόπο οργάνωσης και έκφρασης της εμπειρίας, και όχι ως ένα γλωσσικό φαινόμενο. Με αφετηρία τις έννοιες, πως δηλαδή συλλαμβάνουμε έννοιες, πως αυτές οι έννοιες καθορίζουν και κυριαρχούν στον τρόπο δράσης μας, πως αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο και την πραγματικότητα, τις διαπροσωπικές σχέσεις, τον εαυτό μας, την κοινωνία, τον πολιτισμό και την κουλτούρα μας, οι συγγραφείς καταλήγουν ότι το βασικό αντιληπτικό μας σύστημα είναι «θεμελιωδώς μεταφορικό εκ φύσεως» (Lakoff και Johnson, 1980) και ότι η μεταφορική σκέψη θεμελιώνεται στην καθημερινή σκέψη και εμπειρία.

Οι Lakoff και Johnson έθεσαν σε αμφισβήτηση το ρόλο της μεταφοράς ως λογοτεχνικό τέχνασμα για αισθητικούς σκοπούς, υποστηρίζοντας ότι η μεταφορά χρησιμοποιείται ευρέως στην καθημερινή ζωή για λόγους κατανόησης και έκφρασης εννοιών. Βασικό σημείο της θεωρίας είναι ότι η εννοιολογική μεταφορά συμβάλλει στη δόμηση της ανθρώπινης σκέψης και θεμελιώνεται στην ανθρώπινη εμπειρία, η οποία περιλαμβάνει σωματικές, αντιληπτικές, γνωστικές, βιολογικές και πολιτισμικές εμπειρίες (Lakoff & Johnson 1980, Kövescses 2002, Παπαρούση 2008). Κατά συνέπεια, η μεταφορά παρέχει γνώση σχετικά με πεποιθήσεις, τρόπους σκέψης, συναισθήματα και συμπεριφορές. Σημαντικό ρόλο παίζει επίσης το επικοινωνιακό συγκείμενο που σε συνδυασμό με την 'προσωπική ιστορία' (Kövescses, 2002) του συγγραφέα και του αναγνώστη, συμβάλλουν στη χρήση και την κατανόηση των μεταφορών (Steen, 1999).

Η ουσία της μεταφοράς είναι η κατανόηση και εμπειρία ενός αφηρημένου εννοιολογικού τομέα σε σχέση με έναν άλλο, συνήθως, πιο συγκεκριμένο εννοιολογικό τομέα. Τα βασικά στοιχεία που απαρτίζουν την εννοιολογική μεταφορά είναι: *Ο τομέας-στόχος* (source domain), *ο τομέας-πηγή* (target domain), *οι αντιστοιχίσεις* (mappings) μεταξύ πηγής και στόχου και *οι μεταφορικές γλωσσικές εκφράσεις* (metaphorical linguistic expressions). Ο τομέας-στόχος είναι ο εννοιολογικός τομέας που προσπαθούμε να κατανοήσουμε και συνήθως αφορά αφηρημένες έννοιες, ενώ ο τομέας-πηγή είναι το εννοιολογικό πεδίο που χρησιμοποιούμε για να εκφράσουμε τον τομέα-στόχο και συνήθως αφορά συγκεκριμένες έννοιες. Για να κατανοήσουμε έναν εννοιολογικό τομέα με τους όρους ενός άλλου δημιουργείται ένα σύστημα συστηματικών αντιστοιχίσεων (mappings) ανάμεσα στον τομέα-πηγή και τον τομέα-στόχο, όπου συστατικά εννοιολογικά στοιχεία του τομέα-στόχου, και όχι μεμονωμένα λεξικολογικά στοιχεία, αντιστοιχούν σε συστατικά εννοιολογικά στοιχεία του τομέα-πηγή, με σκοπό να προσεγγίσουμε και να κατανοήσουμε έννοιες αόριστες και αφηρημένες. Η μεταφορά εκδηλώνεται μέσω των μεταφορικών γλωσσικών εκφράσεων, οι οποίες εμφανίζονται στο επιφανειακό προτασιακό επίπεδο. Με άλλα λόγια, μεταφορικές εκφράσεις είναι οι λέξεις και οι εκφράσεις που χρησιμοποιούμε για να εκφράσουμε τις εννοιολογικές μεταφορές στο προφορικό ή γραπτό λόγο. Οι εννοιολογικές μεταφορές και οι μεταφορικές γλωσσικές εκφράσεις τους μπορεί να είναι «συμβατικές» (conventional), δηλαδή να είναι παγιωμένες στη γλώσσα με αποτέλεσμα να μην καταφαίνεται η μεταφορικότητά τους, ή «καινοφανείς» (novel), οι οποίες συνήθως προκύπτουν ως προεκτάσεις των συμβατικών μεταφορών.

Τέλος, απώτερος σκοπός είναι μέσω του συνόλου των αντιστοιχίσεων να κατανοήσουμε έννοιες αόριστες και δύσκολα προσεγγίσιμες με τη βοήθεια απλών, κατανοητών, καθημερινών ή/και γνωστών εννοιών. (Παπαρούση, 2008)

Για παράδειγμα, ας δούμε στο Σχήμα 1 που ακολουθεί το ενδεικτικό σύστημα αντιστοιχίσεων που χαρακτηρίζει την εννοιολογική μεταφορά *Ο ΕΡΩΤΑΣ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ* (Παπαρούση, 2008):

Εννοιολογική μεταφορά : <i>Ο ΕΡΩΤΑΣ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ</i>		
Τομέας - πηγή : <i>ΤΑΞΙΔΙ</i>	→	Τομέας - τόχος: <i>ΕΡΩΤΑΣ</i>
Οι ταξιδιώτες	→	<i>Οι ερωτευμένοι άνθρωποι</i>
Το όχημα	→	<i>Ο έρωτας</i>
Η απόσταση που διανύεται	→	<i>Οι διάφορες καταστάσεις που βιώνει το ερωτευμένο ζευγάρι (π.χ. στιγμές έντασης, πάθους, ηρεμίας, συντροφικότητας κλπ)</i>
Τα απρόοπτα κατά την διάρκεια του ταξιδιού	→	<i>Οι δυσκολίες που βιώνει στην σχέση του το ερωτευμένο ζευγάρι(π.χ. καβγαδάκια, συμφιλίωση κλπ.)</i>
Η επιλογή της κατεύθυνσης	→	<i>Οι επιλογές στην σχέση (π.χ. αξιολόγηση της σχέσης από τους συντρόφους)</i>
Ο προορισμός	→	<i>Η κατάληξη της σχέσης (γάμος, παύση, στασιμότητα)</i>

Σχήμα 1. Ενδεικτικό σύστημα αντιστοιχίσεων της εννοιολογικής μεταφοράς *Ο ΕΡΩΤΑΣ ΕΙΝΑΙ ΤΑΞΙΔΙ*

Επιπρόσθετα, όπως επισημαίνει ο Βελούδης (2005), εκτός από την εμπειρία του κόσμου μας, οι μεταφορές βασίζονται και στις εικόνες που αποκομίζουμε από την καθημερινή μας τριβή με πράγματα και πρόσωπα (Βελούδης, 2005). Μάλιστα, κατά τον Johnson, αυτές οι εικόνες ή ‘εικονιστικά’ (images) ή ‘ένσωματωμένα περιγράμματα’ (embodied schemata) βάζουν σε τάξη τις εμπειρίες μας, τη βάση δηλαδή των μεταφορών (Johnson, 1987). Όπως αντιλαμβανόμαστε κι από το παραπάνω παράδειγμα (βλ. Σχήμα 1), οι εννοιολογικές μεταφορές γίνονται αντιληπτές διαμέσου μεταφορικών γλωσσικών εκφράσεων, οι οποίες αποτελούν τις λεγόμενες «μορφές έκφρασης του μεταφορικού λόγου» που είναι ορατές στο επιφανειακό προτασιακό επίπεδο.

1.3.1 Σχήματα Λόγου

➤ Μετωνυμία

Η μετωνυμία είναι μια γνωστική διαδικασία στην οποία μια εννοιακή οντότητα, το όχημα, παρέχει νοητική πρόσβαση σε μια άλλη εννοιακή οντότητα, το στόχο, μέσα στο ίδιο πεδίο (Βελούδης 2005). Πιο απλά, κατά τη μετωνυμία στη θέση μιας λέξης που κανονικά και λογικά επιβάλλεται να χρησιμοποιηθεί, τίθεται μια άλλη λέξη, που συγγενεύει μαζί της. Στην περίπτωση λοιπόν της μετωνυμίας, θεωρείται πως υπάρχουν σχέσεις συσχέτισης ή αντιστοιχίας μεταξύ δύο στοιχείων. Ορισμένες τάξεις ή είδη μετωνυμιών ορίζονται από κάποια από τις ακόλουθες σχέσεις μεταξύ των συστατικών τους στοιχείων (Fontanier 1830/1977) :

1. Η αιτία αντί του αποτελέσματος → *η φωτιά αντί της ζέστης.*
2. Το εργαλείο – όργανο αντί του σκοπού → *το πιστόλι αντί της φονικής πρόθεσης.*
3. Το περιέχον ή δοχείο αντί του περιεχομένου → *πίνω ένα ποτήρι νερό.*
4. Η τοποθεσία αντί ενός πράγματος → *η άποψη της Ουάσιγκτον.*
5. Σημείο ή σύμβολο και νόημα → *θρόνος* ως σύμβολο ισχύος.
6. Αφηρημένες ιδιότητες υποκαθίστανται από φυσικό αντικείμενο → *καρδιά* αντί *θάρρους.*
7. Μοντέλο και πράγμα → *οι Λάρητες* αντί *σπιτιού.*
8. Ο φορέας της δράσης αντί της ενέργειας, του προϊόντος ή του κατεχόμενου πράγματος → *διαβάζω Σεφέρη.*
9. Χρόνος ή τόπος αντί ενός χαρακτηριστικού ή προϊόντος → *η αιματηρή δεκαετία.*
10. Αντικείμενο αντί του προσώπου που το χρησιμοποιεί ή το κατέχει → *στέμμα* αντί του *βασιλιά.*

Με μια πρώτη ματιά η μεταφορά και η μετωνυμία φαίνεται να είναι δύο σχήματα λόγου που έχουν κοινή βάση. Ωστόσο, ορισμένα χαρακτηριστικά ιδιάζοντα της μετωνυμίας, δημιουργούν ορισμένες διαφορές. Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι τόσο η μεταφορά όσο και η μετωνυμία (Lakoff & Turner 1989) είναι εννοιακές κατά τη φύση τους, μπορούν να συμβατικοποιηθούν, να αποτελέσουν δηλαδή αυτόματα, γενικά μοντέλα σκέψης και να περάσουν απαρατήρητες (Βελούδης, 2005) και, τέλος, δίνουν τη δυνατότητα στη γλώσσα να αυξήσει τα μέσα της.

Από την άλλη, η βασική τους διαφορά είναι ότι η μεταφορά μας επιτρέπει να δώσουμε δομή και να χειριστούμε αποτελεσματικότερα ένα λιγότερο απτό πεδίο-στόχο μέσω ενός άλλου πεδίου. Επιπλέον, σύμφωνα με τους Lakoff & Johnson (1980), η αντίθεση μεταφοράς-μετωνυμίας συνίσταται στο ότι ενώ στη μεταφορά η βασική διαδικασία είναι αυτή της κατανόησης, γιατί στη μεταφορά κατανοούμε ένα πράγμα υπό το πρίσμα ενός άλλου, στη μετωνυμία διακρίνεται κυρίως μια αναφορική

λειτουργία, γιατί μας επιτρέπει να χρησιμοποιούμε μια οντότητα έναντι μιας άλλης, μολονότι της αναγνωρίζουν επίσης μια λειτουργία κατανόησης. Τέλος, ανάμεσα στη μεταφορά και τη μετωνυμία υπάρχει σχέση υπαγωγής, καθώς πολλές εννοιακές μεταφορές παράγονται μάλλον από εννοιακές μετωνυμίες. Η παραγωγή αυτή αποδίδεται σε συσχετισμούς που κινητοποιεί η καθημερινή μας εμπειρία (Βελούδης, 2005).

Έχει υποστηριχθεί μάλιστα από τους Hintikka & Sandu (1994), ότι η μετωνυμία αξίζει μεγαλύτερης προσοχής από όσο η μεταφορά, επειδή η τελευταία είναι περισσότερο κατάλληλη στην ποιητική γλώσσα ενώ η μετωνυμία, λόγω αυτού του χαρακτηριστικού, είναι περισσότερο κατάλληλη στον επιστημονικό λόγο και την επιστημονική σκέψη. Επομένως, το σημαντικότερο στοιχείο της μετωνυμίας, ανεξαρτήτως αν είναι μεταφορά, είναι ότι η μετωνυμία φέρει το μεταφορικό στοιχείο, δεδομένου ότι στηρίζεται σε ένα είδος μεταβίβασης που λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε οντότητες (Hintikka & Sandu 1994).

➤ Συνεκδοχή

Η συνεκδοχή, σύμφωνα με τον ορισμό του Fontanier (1977), σχηματίζεται από σχέσεις σύνδεσης ανάμεσα σε οντότητες οι οποίες διαμορφώνουν ένα φυσικό ή νοητικό σύνολο (Ricoeur, 1997). Μεταξύ των ειδών αυτής συναντούμε:

1. Το μέρος αντί του όλου → *η μηχανή* αντί του *αυτοκινήτου*.
2. Το υλικό αντί του πράγματος → *το σίδερο* αντί του *σπαθιού*
3. Το ένα αντί των πολλών → *ο Έλληνας* είναι *φιλόξενος*.
4. Το είδος αντί του γένους → *εξαγριωμένο ζώο* αντί της *τίγρης*.
5. Το άτομο αντί του είδους → *η εποχή των ρόδων*, όπου τα ρόδα χρησιμοποιούνται στη θέση των λουλουδιών γενιών.

Ο Jakobson (1956/1995) αναγνωρίζει δύο μόνο είδη τρόπων (μετωνυμία και μεταφορά), και μετέπειτα η συνεκδοχή θεωρείται συνήθως ως είδος μετωνυμίας. Ο Seto (1999) προτείνει την επάνοδο στη διάκριση ανάμεσα σε συνεκδοχή και μετωνυμία, μη αποδεχόμενος ότι η πρώτη αποτελεί υποείδος της δεύτερης. Κατά την άποψή του, πολλές συγχύσεις έχουν προκύψει εξαιτίας του γεγονότος ότι οι εμπλεκόμενες έννοιες δεν έχουν οριστεί με σαφήνεια. Για να επιλύσει αυτό το πρόβλημα, κάνει διάκριση ανάμεσα σε *σχέσεις-ο* και *σχέσεις-κ*. Οι *σχέσεις-ο* υφίστανται ανάμεσα σε οντότητες και αποτελούν τον προορισμό των μετωνυμιών, οι οποίες συνιστούν μεταβιβάσεις στηριζόμενες στη χωροχρονική συνάφεια ανάμεσα σε δύο πραγματικές οντότητες. Σε αντίθεση, οι συνεκδοχές θεμελιώνονται σε *σχέσεις-κ*, δηλαδή, σχέσεις ανάμεσα σε νοητικές κατηγορίες ή τάξεις, οπότε πρόκειται για μεταβίβαση (προς οποιαδήποτε κατεύθυνση) ανάμεσα σε μια πιο περιεκτική και σε μια λιγότερο περιεκτική κατηγορία.

Συμπερασματικά, δεν υπάρχει ομοφωνία ως προς τον τρόπο διαφοροποίησης των μεταφορών, των μετωνυμιών και των συνεκδοχών. Σε κάθε περίπτωση, μια βασική διαπίστωση είναι ότι, η μεταφορά δεν πραγματώνει απλώς μια μεταβολή ονομασίας, όπως στις δύο προηγούμενες περιπτώσεις, αλλά μια σύνθετη σχέση

ανάμεσα σε ιδέες (Ricoeur 1993). Όταν λέμε *πίνω ένα ποτήρι*, απλώς η λέξη ποτήρι χρησιμοποιείται για να κατονομάσει κάτι διαφορετικό από το σύνθηρες (*νερό*).

➤ Παρομοίωση

Παρομοίωση είναι το σχήμα λόγου, στο οποίο για να τονίσουμε μια ιδιότητα ενός προσώπου ή ενός πράγματος, το συσχετίζουμε (συγκρίνουμε) με κάτι άλλο πολύ γνωστό, που έχει την ίδια ιδιότητα αλλά σε μεγαλύτερο βαθμό. Στην παρομοίωση χρησιμοποιούμε για τη σύγκριση τις λέξεις: *σαν, όπως, λες και, σάμπως, καθώς* π.χ. *Ήταν οπλισμένος σαν αστακός* (θέλουμε να δείξουμε πως είχε πολύ βαρύ οπλισμό, όπως ο αστακός που έχει τις τεράστιες δαγκάνες του).

Ένα ενδιαφέρον σημείο είναι η διάκριση ανάμεσα σε παρομοίωση και μεταφορά. Παρά τις δυσκολίες εξεύρεσης του ορίου ανάμεσα στο κυριολεκτικό και το μεταφορικό, σήμερα επικρατεί ομοφωνία ως προς το ότι οι παρομοιώσεις εκφράζουν μια μορφή μη κυριολεκτικής γλώσσας. Κατά τους Fludernik & Freeman (1999), η διαπίστωση αυτή ισοδυναμεί με εξάλειψη της διάκρισης ανάμεσα σε παρομοίωση και μεταφορά. Παρομοίως, το συμπέρασμα των Glucksberg & Keysar (1990) είναι ότι οι παρομοιώσεις αποτελούν υπονοούμενες (σιωπηρές) μεταφορές. Ωστόσο, μια πρώτη διαφορά της παρομοίωσης από τη μεταφορά θεωρείται ότι είναι η διαφορά στις αληθοτιμές τους. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με αυτή την άποψη όλες οι παρομοιώσεις θεωρούνται αληθείς, στη βάση του επιχειρήματος ότι «όλα μοιάζουν με όλα», ενώ οι μεταφορές θεωρούνται ψευδείς. Μια εξίσου σημαντική διαφορά τους, και κατά μια έννοια, το μυστήριο της μεταφοράς, συνίσταται στο ότι η μεταφορά είναι περισσότερο υπαινικτική, ενώ στην παρομοίωση έχουμε μεγαλύτερη ανάγκη να καταστήσουμε σαφείς τις πλευρές της ομοιότητας (Haack 1987, 1988).

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν φαίνεται να δημιουργείται καμιά διαφορά στο νόημα. Για παράδειγμα, ανάμεσα στην πρόταση «*Οι εγκυκλοπαίδειες είναι χρυσάφι*» και στην πρόταση «*Οι εγκυκλοπαίδειες είναι σαν χρυσάφι*» δεν φαίνεται να δημιουργείται κάποια διαφορά στο νόημα. Ακόμη και ο Black (1962) αναγνωρίζει ότι το όριο ανάμεσα στις μεταφορές και τις παρομοιώσεις δεν είναι σαφές. Αυτό μάλλον οφείλεται στο γεγονός ότι τόσο η μεταφορά όσο και η παρομοίωση, παρά τις επιμέρους διαφορές τους, διαφέρουν εξίσου από τις κυριολεκτικές συγκρίσεις κατά το ότι συγκροτούνται και οι δύο στο σχηματικό επίπεδο. Το γεγονός ότι μια μεταφορά μπορεί να μετατραπεί σε παρομοίωση χωρίς να αλλάξει σημαντικά το νόημα της, σε αντίθεση με τις κυριολεκτικές προτάσεις που δεν μπορούν να μετατραπούν σε παρομοιώσεις (Glucksberg & Keysar 1993), δείχνει ακριβώς ότι η παρομοίωση και η μεταφορά αποτελούν τρόπους εκφοράς της σχηματικής γλώσσας και έρχονται έτσι σε αντίθεση με την κυριολεκτική γλώσσα.

Τόσο λοιπόν η μεταφορά όσο και η παρομοίωση βασίζονται σε μια ευρύτερη διαδικασία ανεύρεσης ομοιοτήτων και παράκαμψης διαφορών. Αυτό που έχει κυρίως σημασία δεν είναι με ποιον τρόπο εκφέρεται η ομοιότητα, αλλά με ποιον τρόπο λειτουργεί. Αποδεχόμενοι ότι τόσο οι παρομοιώσεις όσο και οι μεταφορές συνιστούν ρητορικά σχήματα, χωρίς ωστόσο να εξαλείφουμε πλήρως τη διάκριση, μπορούμε να διερευνήσουμε ποια από τις δύο είναι πιο βασική, να αναλύσουμε κατά πόσον η μία κατά κάποιο τρόπο παράγεται από την άλλη.

➤ Ιδιωματισμοί

Η γνώση μιας γλώσσας περιλαμβάνει τη γνώση των μορφημάτων της, των απλών λέξεών της, των σύνθετων λέξεών της και της σημασίας τους. Παράλληλα συνεπάγεται και τη γνώση παγιωμένων φράσεων, οι οποίες αποτελούνται από περισσότερες της μίας λέξεις, με σημασίες που δεν μπορούν να γίνουν κατανοητές με βάση τη σημασία των μεμονωμένων λέξεων που τις αποτελούν. Εδώ η αρχή της συνθετικότητας υπερθεματίζεται από εκφράσεις που λίγο πολύ λειτουργούν όπως τα μεμονωμένα μορφήματα, με την έννοια ότι δεν αναλύονται στα συστατικά τους, αλλά έχουν μια παγιωμένη σημασία την οποία πρέπει κανείς να μάθει. Οι συνήθεις σημασιακοί κανόνες που διέπουν το συνδυασμό σημασιών δεν εφαρμόζονται εδώ. Όλες οι γλώσσες περιέχουν εκφράσεις που ονομάζονται *ιδιωματισμοί ή ιδιωματικές φράσεις*, όπως τα ακόλουθα παραδείγματα από τα ελληνικά:

έχω το νου μου
βάζω νερό στο κρασί μου
βγάζω στη φόρα
κάνω κέφι
δάγκωσε τη γλώσσα σου
τον τρώει η μύτη του

δίνω τα φώτα μου
βρέχει καρεκλοπόδαρα πέφτω έξω
κάνω κράτη
με πήρε μονότερμα
τα 'βάλε μαζί μου

Οι ιδιωματισμοί μοιάζουν με τις συνηθισμένες φράσεις ως προς τη δομή, έχουν όμως την τάση να είναι παγιωμένες ως προς τη μορφή τους, δε συμμετέχουν εύκολα σε άλλους συνδυασμούς και δεν επιτρέπουν στη σειρά των λέξεων να αλλάξει.

Έτσι η πρόταση:

α. Ο τεχνικός μου έδωσε τα φώτα του.

Έχει την ίδια δομή με την πρόταση:

β. Ο συνάδελφος μου έδωσε το στυλό του.

Αλλά οι προτάσεις:

- Το στυλό που μου έδωσε ο συνάδελφος ήταν δικό του.
- Το στυλό ήταν του συναδέλφου μου.

Σχετίζονται με την πρόταση β.

Οι προτάσεις:

- Τα φώτα που μου έδωσε ο τεχνικός ήταν δικά του.
- Τα φώτα ήταν του τεχνικού μου.
- Δεν έχουν το ιδιωματικό νόημα της πρότασης α, εκτός και αν τις χρησιμοποιήσουμε για να αστερευτούμε.

Από την άλλη, οι λέξεις μερικών ιδιωματισμών μπορούν να μετακινηθούν χωρίς να επηρεαστεί το ιδιωματικό νόημα:

- Η εφορεία κρούει τον κώδωνα στους φοροφυγάδες.
- Τον κώδωνα κρούει η εφορεία στους φοροφυγάδες.
- Στους φοροφυγάδες κρούει τον κώδωνα η εφορεία.

Οι ιδιωματισμοί συχνά παραβιάζουν τους κανόνες συνδυασμού των σημασιακών ιδιοτήτων. Το αντικείμενο του ρήματος *τρώω* πρέπει συνήθως να είναι κάτι που να έχει τη σημασιακή ιδιότητα «βρώσιμο», αλλά στις προτάσεις:

- Έφαγε ξύλο στο γήπεδο.
- Έφαγα τον κόσμο για να το βρω.

Ο περιορισμός αυτός παραβιάζεται.

Οι ιδιωματισμοί συχνά εμπεριέχουν χιούμορ: Τι είπε ο γιατρός στο χορτοφάγο ασθενή του για τη βαλβίδα καρδιάς από χοίρο την οποία του μεταμόσχευσε; Ότι όλα θα πάνε καλά με την προϋπόθεση ότι δε θα φάει τα σωθικά του. Οι ιδιωματισμοί, τόσο γραμματικά όσο και σημασιολογικά, έχουν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Πρέπει να καταχωρίζονται στο λεξικό ή στο νοητικό λεξικό μας ως μοναδικά λήμματα με καθορισμένες σημασίες, και οι ομιλητές πρέπει να μαθαίνουν τους ειδικούς περιορισμούς που διέπουν τη χρήση τους στις προτάσεις. Οι περισσότεροι ιδιωματισμοί προέρχονται από μεταφορικές εκφράσεις που καθιερώνονται στη γλώσσα και παγιώνονται ως προς τη μορφή και τη σημασία τους. (Fromkin, Rodman, Hyams, 2003).

➤ Παροιμίες

Η παροιμία είναι μια λαϊκή φράση, η οποία επιγραμματικά εκφράζει συνήθως με τρόπο αλληγορικό, μεταφορικό ή σκωπτικό, μια αλήθεια για τη ζωή, μια γνώμη που πηγάζει από τη μακρόχρονη κοινή πείρα. Μπορεί να είναι έμμετρη ή πεζή και λέγεται για να παραδειγματίσει, να διδάξει ή να σχολιάσει μια κατάσταση. Αναφέρεται σε γενικά θέματα για τη φύση της ύπαρξής μας, τη φύση των ανθρώπων και των καταστάσεων που αντιμετωπίζουμε και το ρόλο μας στον κόσμο (Kleiber 2000).

Η παροιμία δεν αποτελεί νέα δημιουργία αλλά υπάρχει από παλιά και μεταφέρεται πιστά από γενιά σε γενιά. Λειτουργεί όπως τα παραθέματα, αφού ο ομιλητής στην πραγματικότητα δεν είναι ο ίδιος ο δημιουργός της γενικευτικής πρότασης, η οποία προϋπάρχει της συγκεκριμένης περίπτωσης, αλλά περιορίζεται απλώς στο να την εκφωνήσει (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου 2006). Πρόκειται για ένα είδος βασικά προφορικό και από αυτή την πιστή μετάδοση προκύπτει η παγιωμένη μορφή και η αφθονία της παρουσίας αρχαϊκών συντάξεων. Χαρακτηριστικά των παροιμιών είναι η συντομία στη διατύπωση (λακωνικότητα), η αλληγορία, η επιγραμματικότητα, η παραστατικότητα, η δεξιότητα και περιεκτικότητα του νοήματος, η δημοτικότητα των ιδεών και συχνά το πνευματώδες και σκωπτικό ύφος. Επίσης, η αλήθεια που περικλείουν διατυπώνεται κυρίως με μεταφορικό τρόπο και σπάνια με κυριολεκτικό. Τέλος, σημαντικό γνώρισμα είναι η ύπαρξη ρυθμού και μέτρου.

Όσον αφορά τη σχέση τους με τις παγιωμένες εκφράσεις η διαφορά τους είναι ότι το νόημά τους είναι συνθετικό, δηλαδή διάφανο. Η παγίωσή τους οφείλεται στη χρήση (Gross 1996). Η Τσακνάκη (2005) συγκρίνει τις παγιωμένες εκφράσεις και τις παροιμίες όσον αφορά την παγίωση. Από τις πολλές διαφορές που αναφέρει αξίζει να σημειώσουμε τις ακόλουθες (Χιώτη 2010):

α) Στις παγιωμένες εκφράσεις το υποκείμενο ή τα συμπληρώματα μπορεί να είναι ελεύθερα, ενώ στις παροιμίες το υποκείμενο είναι παγιωμένο, π.χ. *εγώ κοιμάμαι/όλοι κοιμόμαστε/αυτοί κοιμούνται με τις κόττες αλλά: είχαμε σκύλο κι εβόηθα το λύκο - *είχατε σκύλο κι εβόηθα το λύκο.*

β) Στις παγιωμένες εκφράσεις είναι δυνατή η παρεμβολή επιρρηματικού προσδιορισμού σε συγκεκριμένες συντακτικές θέσεις ή η εισαγωγή επιθετικού προσδιορισμού. Αντίθετα οι παροιμίες δεν δέχονται παρεμβολές, π.χ. *του κόπηκαν εντελώς τα πόδια* αλλά: **η γριά η κότα έχει πάντα το ζουμί.* Ωστόσο, η εισαγωγή στοιχείων και στις παγιωμένες εκφράσεις δεν είναι πάντα αποδεκτή, π.χ. *ο Πέτρος είναι στα θυμαράκια - *ο Πέτρος είναι στα πράσινα θυμαράκια.*

γ) Στις παροιμίες τα ρήματα παραμένουν αμετάβλητα όσον αφορά το χρόνο, το πρόσωπο ή τον αριθμό, π.χ. *όπως έστρωσες, θα κοιμηθείς - *όπως στρώσατε, θα κοιμηθείτε.* Στις παγιωμένες εκφράσεις, σε αντίθεση με τις παροιμίες, το ρήμα μπορεί πολλές φορές να βρίσκεται σε όλους τους χρόνους, τους αριθμούς ή τα πρόσωπα (Gross 1988), π.χ. *ο Πέτρος κοιμάται/κοιμήθηκε/θα κοιμηθεί με τις κόττες.* Ακόμη όταν

η παροιμία χρησιμοποιείται σε εξαρτημένη πρόταση δεν υπάρχει συμφωνία των χρόνων, σε αντίθεση με την παγιωμένη έκφραση, η οποία θα υπακούσει στους κανόνες συμφωνίας, π.χ. *είπε ότι γελάει καλά όποιος γελάει τελευταίος*, αλλά **είπε ότι γελούσε καλά όποιος γελούσε τελευταίος*, ενώ: *είπε ότι έλυνε και έδενε ο πατέρας πριν αρρωστήσει* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ευθυμίου 2006).

Συνεπώς, οι παροιμίες, παρόλο που είναι παγιωμένες και μάλιστα στον ανώτατο βαθμό, πιστεύουμε ότι αποτελούν μια ξεχωριστή κατηγορία. Όπως γίνεται κατανοητό, οι παροιμίες αποτελούν μορφές έκφρασης του μεταφορικού λόγου, και είναι κατ' επέκταση, προϊόν μεταφορικής σκέψης. Συνιστούν, με άλλα λόγια, ένα μεταφορικό τρόπο έκφρασης, που χρησιμοποιείται στην καθημερινή λεκτική επικοινωνία των ανθρώπων.

1.4 Θεωρίες για τις μεταφορές από την αρχαιότητα έως σήμερα

«Μεταφορά δ' εστίν *ονόματος αλλοτρίου επιφορά* ή από του γένους επί το είδος, ή από του είδους επί το γένος, ή από του είδους επί το είδος, ή κατά το ανάλογον» (Αριστοτέλης, μετάφραση 2004) η έμφαση στην *απόκλιση* και τη *λέξη* στον πασίγνωστο ορισμό του Αριστοτέλη είναι φανερή. «Στην αρχή επινόησαν την ένδυση για να προστατευθούν από το κρύο, μετά τη φόρεσαν για να στολίσουν και να αναδείξουν το σώμα· έτσι και η μεταφορά, που δημιουργήθηκε από μια ανεπάρκεια, αναπτύχθηκε τελικά χάριν απόλαυσης» (Molino 1979). Η άποψη του Αριστοτέλη εκφράζει την κατεύθυνση προς την οποία ήταν στραμμένη η μελέτη της μεταφοράς σε μια παράδοση αιώνων - σε σχέση με τις δυο βασικές, όπως θεωρήθηκε, και συνδεδεμένες λειτουργίες της μεταφοράς: από τη μια η μεταφορά ως μέσο αποκλίνουσας κατονομασίας (που καλύπτει ένα είδος λεξιλογικού κενού) και από την άλλη η μεταφορά ως μέσο δημιουργίας καλλιτεχνικού λόγου και ρητορικής έκφρασης.

Η παράδοση της αρχαιότητας έδωσε έμφαση ιδιαίτερα στη δεύτερη, «διακοσμητική» λειτουργία της, ενώ μεταγενέστερες φιλοσοφικές απόψεις (π.χ. Locke, Hobbes) τόνισαν την «παραβίαση» που επιφέρει η μεταφορά σε σχέση με την κυριολεξία: έτσι, άλλες λειτουργίες και χαρακτηριστικά της μεταφοράς έμειναν για αιώνες στο περιθώριο.

Η μεταφορά όμως, έχει ποικίλες λειτουργίες· εμφανίζεται σε διαφορετικές όψεις της γλώσσας· χαρακτηρίζει όλες τις γλώσσες σε όλες τις εποχές. Η μεταφορά εμφανίζεται ακόμα και όταν δεν υπάρχει ανάγκη ονοματοποίησης, όταν η δεδομένη πραγματικότητα έχει ήδη όνομα, όπως και όταν δεν υπάρχει η ζήτηση για τη δημιουργία «καλλιτεχνικού τρόπου έκφρασης». Οι παρατηρήσεις αυτές έστρεψαν τη μελέτη της μεταφοράς από την καθαρά χρηστική σκοπιά στη μελέτη της ανθρώπινης σκέψης: αν εκφράσω κάτι που θέλω εντελώς διαφορετικά, δημιουργώντας ενδεχομένως ένα «ξάφνιασμα» ή μια «ένταση», τότε μπορούμε εύλογα να θεωρήσουμε ότι το έκανα όχι επειδή υπήρχε κάποια ανάγκη, αλλά γιατί είναι μια δυνατότητα της γλώσσας και της σκέψης· η καλλιτεχνική ωφέλεια, κατά συνέπεια, *έπεται* ενός φαινομένου που είναι συνυφασμένο πρώτ' απ' όλα με την ανθρώπινη φύση.

Στη σύγχρονη έρευνα η μεταφορά αντιμετωπίζεται πλέον ως αναπόσπαστο κομμάτι

της γλώσσας και της σκέψης του ανθρώπου – κομμάτι της «ποιητικής φύσης» του.

Σύγχρονες Θεωρίες για τη μεταφορά

Η ανάπτυξη των σύγχρονων ερευνών για τη μεταφορά χαρακτηρίστηκε από την προοδευτική ενσωμάτωση μελετών εμπειρικής φύσης (Johnson, 1995).

Έτσι, μπορούμε να αναγνωρίσουμε 3 χρονολογικές περιόδους βάσει αυτού του κριτηρίου: α) αρχική θεωρητική περίοδος (περίοδος θεωρητικών εικασιών), β) ενδιάμεση περίοδος, γ) εμπειρική περίοδος.

α) Αρχική Περίοδος Θεωρητικών Εικασιών

Κατά το 1959, ο Beardsley (1981/1959) διακρίνει τα ακόλουθα είδη απαντήσεων που προτάθηκαν στο ερώτημα για τη φύση της μεταφοράς: α) Συναισθηματική-θυμική θεωρία, β) Θεωρία του επιγενομένου, γ) Θεωρία της κυριολεξίας. Παρ' όλο που οι παραπάνω θεωρίες δεν ανευρίσκονται διατυπωμένες ρητά, ο Beardsley τις αναγνωρίζει ως τάσεις, οι οποίες εμφανίζονται με μορφή λίγο ως πολύ λανθάνουσα σε διάφορους συγγραφείς.

➤ Συναισθηματική-θυμική Θεωρία

Σύμφωνα με τη συναισθηματική-θυμική θεωρία, η μεταφορά αντιστοιχεί σε παραβίαση των αναμενόμενων σημασιών και, ως εκ τούτου, η ίδια στερείται νοήματος. Το κριτήριο νοήματος που υιοθετείται εδώ είναι η εφαρμοσιμότητα σε μια σαφή κατάσταση, δηλαδή η παρουσία μιας καταδήλωσης (designation) και η συνακόλουθη δυνατότητα ελέγχου της πρότασης ως προς τη συμφωνία της με την πραγματικότητα. Έτσι, η κυριολεκτική έκφραση <κοφτερό μαχαίρι> μπορεί να βρει στήριγμα στο στοιχείο της πραγματικότητας στο οποίο αναφέρεται. Επιπροσθέτως, η ίδια θεωρία υποστηρίζει ότι, παρότι τα στοιχεία μιας πρότασης που έχει νόημα μπορεί να διαθέτουν εγγενώς ένα συναισθηματικό φορτίο (τέτοια είναι η περίπτωση της αρνητικής φόρτισης που πιθανώς συνδέεται με το μαχαίρι), το φορτίο αυτό απενεργοποιείται μέσα στην ίδια την πρόταση. Σε αντίθεση, η μεταφορά θεωρείται συνδυασμός λέξεων στερούμενος νοήματος και, επομένως, μια κατάσταση η οποία επιτρέπει την απελευθέρωση του συναισθηματικού φορτίου, όπως π.χ. στην περίπτωση της έκφρασης κοφτερή γλώσσα.

➤ Θεωρία του Επιγενομένου

Σύμφωνα με την άποψη αυτή, οι μεταφορές συνιστούν αναντικατάστατους τρόπους του λόγου, οι οποίοι συνεπάγονται νοήματα που δεν είναι δυνατόν να εκφραστούν μέσω του κυριολεκτικού λόγου. Στην περίπτωση αυτή δεν αναφερόμαστε σε ασήμαντες μεταφορές, όπως διαπεραστικός άνεμος, αλλά σε άλλες, οι οποίες εισέρχονται στο χώρο του μύθου και της τελετουργίας, για παράδειγμα, στην αλληγορία του σπηλαίου που εμφανίζεται στην “Πολιτεία” του Πλάτωνα.

➤ Θεωρία της Κυριολεξίας

Η θεωρία αυτή πρεσβεύει ότι η μεταφορά είναι σιωπηρή παρομοίωση. Έτσι, η μεταφορά βασίζεται σε μια έλλειψη του συγκριτικού στοιχείου όπως, σαν, κλπ. Η θέση αυτή υποστηρίχθηκε από συγγραφείς όπως ο Scout Buchanan (1929, παρατίθεται από τον Beardsley 1981) και ο Andrew Ushenke (1955, παρατίθεται από τον Beardsley, 1981) και αντιστοιχεί επίσης σε μία πιθανή ερμηνεία της άποψης του Αριστοτέλη (1976, μετάφραση 2004).

β) Ενδιάμεση Περίοδος

Μια δεύτερη φάση στην εξέλιξη των μελετών πάνω στη μεταφορά, εγκαινιάζεται με τη θεωρητική πρόταση που επεξεργάστηκε ο Black (1980) από το χώρο της φιλοσοφίας. Μολονότι δεν πρόκειται για εμπειρική διερεύνηση, οι ιδέες του επιτρέπουν τη μεταγενέστερη επεξεργασία υποθέσεων επιδεικτικών αντιπαραβολής. Από την έναρξη της δεκαετίας του 1970 παρατηρείται μια μικρή έκρηξη μελετών σχετικών με τη μεταφορά (Honeck, 1996). Το θέμα παύει να αποτελεί αντικείμενο θεωρητικής ενασχόλησης και αρχίζουν να διατυπώνονται προτάσεις από διαφορετικά επιστημονικά πεδία. Από τη γλωσσολογία, για παράδειγμα, εμφανίζονται αυτή την περίοδο απόψεις στηριζόμενες στη θεωρία του Chomsky. Επίσης, εμφανίζονται οι πρώτες πρόοδοι από την πλευρά της τεχνητής νοημοσύνης.

Η συζήτηση στη διάρκεια της φάσης αυτής διεξάγεται μεταξύ των ακόλουθων θέσεων:

α) μοντέλο ανωμαλίας: Η άποψη αυτή προέρχεται κυρίως από τις μελέτες της γλωσσολογίας και της λογικής. Υποστηρίζει ότι η μεταφορά είναι μια ψευδής ή ανώμαλη έκφραση, τέτοια ώστε επ' αυτής δεν εφαρμόζονται οι κανονικές διαδικασίες επεξεργασίας της γλώσσας και των προτάσεων. Επομένως, η θεωρία δέχεται την ύπαρξη τουλάχιστον δύο φάσεων κατά την ερμηνεία των μεταφορών, δεδομένου ότι στην πρώτη από αυτές το άτομο θα πρέπει να αναγνωρίσει την ανωμαλία.

β) προσέγγιση της υποκατάστασης: Το μοντέλο αυτό υποθέτει ότι η μεταφορά συνίσταται σε αντικατάσταση μιας κυριολεκτικής έκφρασης από ένα μεταφορικό σχήμα. Έτσι, η μεταφορική έκφραση ο γέρο-θαλασσόλυκος θα μπορούσε να αντικατασταθεί από την κυριολεκτική έκφραση ο ναυτικός, χωρίς καμιά απώλεια ή διαφοροποίηση του νοήματός της. Επιπλέον, η τιμή αλήθειας μιας πρότασης που θα σχηματίζαμε με την πρώτη έκφραση δεν θα τροποποιούνταν αν λάμβανε χώρα μια τέτοια αντικατάσταση.

γ) προσέγγιση της σύγκρισης: Για τον Black (1980), η προσέγγιση αυτή αποτελεί ειδική περίπτωση της θεωρίας της αντικατάστασης, στην οποία η δυνατότητα πραγματοποίησης της υποκατάστασης μιας μορφής από μια άλλη θεμελιώνεται στην ομοιότητα μεταξύ των δύο προτάσεων.

γ) Περίοδος Εμπειρικών Διερευνήσεων

Στη διάρκεια των τελευταίων 25 ετών αναπτύχθηκαν νέες ερευνητικές μεθοδολογίες, οι οποίες έφεραν επανάσταση στη μελέτη της μεταφοράς. Με τον τρόπο αυτό προέκυψαν μοντέλα με εμπειρική στήριξη, τα οποία επιδιώκουν να εξηγήσουν τις ψυχολογικές διεργασίες που εμπλέκονται στην κατανόηση μεταφορών (Johnson, 1995). Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 εμφανίζονται πιο εκλεπτυσμένες μελέτες στις διάφορες περιοχές των γνωστικών επιστημών, οι οποίες αλληλεπιδρούν με άλλα πεδία, όπως οι λογοτεχνικές σπουδές (Honeck, 1996). Την περίοδο αυτή επιταχύνεται ιδίως η έρευνα στη νευροψυχολογία (Burgess & Chiarello, 1996) και εμφανίζονται νέες προσεγγίσεις, όπως οι αποκαλούμενες έρευνες της δημιουργικής

γνώσης. Σε αυτή τη γραμμή έρευνας οι Finke, Ward, και Smith (1992) διαπιστώνουν την ύπαρξη διάφορων μοντέλων, τα οποία συμφωνούν ως προς το ότι ένα και μοναδικό στάδιο επαρκεί για την εξήγηση των διαδικασιών κατανόησης της μεταφοράς, απορρίπτοντας έτσι την ύπαρξη μιας προηγούμενης κυριολεκτικής ερμηνείας.

1.5 Η επεξεργασία των μεταφορών

Οι άνθρωποι κάνουν εκτεταμένη *χρήση μη κυριολεκτικού, ή μεταφορικού λόγου*. Σε αυτόν, πηγαίνουμε πέρα από τις κυριολεκτικές σημασίες των λέξεων που εμπλέκονται, για χιούμορ, επιρροή, ευγένεια, για να παίξουμε, για να είμαστε δημιουργικοί - και για ένα συνδυασμό αυτών και άλλων λόγων.

Η *μεταφορά* περιλαμβάνει τη διεξαγωγή μιας σύγκρισης ή το σχηματισμό μιας ομοιότητας. Υπάρχουν πολλοί τύποι μεταφοράς, ανάλογα με τη σχέση των χρησιμοποιούμενων λέξεων στην πραγματικότητα και στην προτιθέμενη σημασία. Εδώ υπάρχουν μερικά παραδείγματα:

- Ο Vlad πολέμησε σαν τίγρη. (Παρομοίωση)
- Ο Vlad ξέσπασε με οργή. (Ακριβής μεταφορά)
- Όλοι στο κατάστρωμα. (Συνεκδοχή)

Οι Cacciari και Glucksberg (1994) υποστήριξαν ότι δεν υπάρχει διχοτόμηση μεταξύ της κυριολεκτικής και της μεταφορικής χρήσης, μάλλον υπάρχει ένα συνεχές.

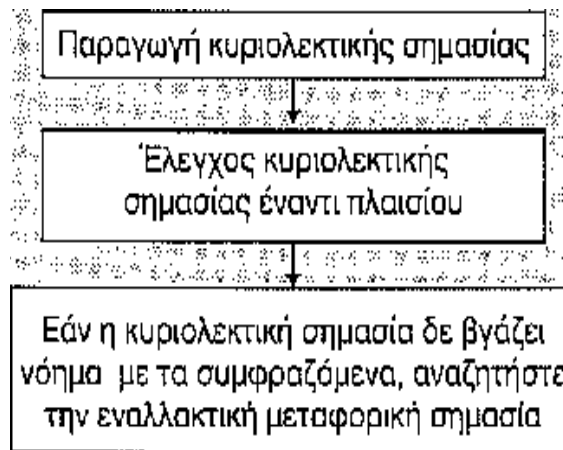
Πώς επεξεργαζόμαστε τις μεταφορικές εκφορές;

Η βασική θεωρία είναι ότι επεξεργαζόμαστε τη μη κυριολεκτική γλώσσα σε τρία στάδια (Clark&Lucy, 1975 Searle, 1979).

Πρώτον, αντλούμε την κυριολεκτική σημασία από αυτό το οποίο ακούμε.

Δεύτερον, ελέγχουμε την κυριολεκτική σημασία έναντι του πλαισίου, για να δούμε εάν είναι συνεπής με αυτό.

Τρίτον, εάν η κυριολεκτική σημασία δεν έχει νόημα, αναζητούμε μια εναλλακτική, μεταφορική σημασία.

Σχήμα 2. Στάδια στην επεξεργασία της μεταφορικής γλώσσας

Μία πρόβλεψη αυτού του μοντέλου τριών σταδίων ορίζει ότι οι άνθρωποι θα έπρεπε να αγνοούν τις μη-κυριολεκτικές σημασίες των αναφορών, όποτε η κυριολεκτική σημασία έχει νόημα, λόγω του ότι ποτέ δε χρειάζεται να προχωρήσουν στο τρίτο στάδιο. Υπάρχουν κάποιες ενδείξεις, ότι οι άνθρωποι δεν είναι σε θέση να αγνοήσουν τις μη-κυριολεκτικές σημασίες.

Οι Glucksberg, Gildea και Brookin (1982) βρήκαν ότι, όταν υπήρχαν διαθέσιμες καλές μεταφορικές ερμηνείες των κυριολεκτικά λανθασμένων προτάσεων (π.χ. «Ορισμένες δουλειές είναι φυλακές»), οι άνθρωποι χρειάζονταν περισσότερο χρόνο, για να αποφασίσουν ότι τέτοιου είδους προτάσεις είναι κυριολεκτικά λανθασμένες. Δηλαδή, η επεξεργασία της μεταφορικής σημασίας φαίνεται να γίνεται την ίδια στιγμή, όπως η κυριολεκτική σημασία. Έρχεται πάντοτε στο προσκήνιο η επιπλέον επεξεργασία, όταν αναγνωρίζουμε το σφάλμα αυτού που διαβάζουμε ή ακούμε (Glucksberg, 1991). Το πρόβλημα με αυτήν την άποψη έγκειται στο ότι δεν είναι όλες οι μεταφορές κυριολεκτικά λανθασμένες (π.χ. «κανένας άνθρωπος δεν είναι νησί», «ο σύζυγός μου είναι ένα ζώο»). Οι Cacciari και Glucksberg (1994) συμπέραναν ότι οι μεταφορές μεταφράζονται μέσω πραγματολογικής ανάλυσης, με τον ίδιο τρόπο που επεξεργαζόμαστε τις εμπλοκές στη συνομιλία: υποθέτουμε ότι αυτό που διαβάζουμε είναι ενημερωτικό σε μέγιστο βαθμό.

1.6 Η ψυχολογία των μεταφορών

Ένα βασικό κομμάτι της έρευνάς μας είναι να εξηγήσουμε τον τρόπο που κατανοούμε τις μεταφορές μέσα από ένα μοντέλο το οποίο έχει επικρατήσει από την εποχή του Αριστοτέλη και υποστηρίζει μια διαδικασία τριών σταδίων.

Για μεταφορές όπως «η νευροαπεικόνιση είναι ένα ορυχείο χρυσού», *το πρώτο βήμα* είναι να προκύψει η κυριολεκτική σημασία της πρότασης. Αυτό δίνει την παράλογη ερμηνεία ότι η νευροαπεικόνιση είναι μια τρύπα στο έδαφος. (Glucksberg, 1990).

Το δεύτερο βήμα αξιολογεί αυτή την ερμηνεία από το νόημα των συμφραζόμενων. Επειδή δεν υπάρχει νόημα σε αυτό το βήμα στη συγκεκριμένη πρόταση, θα πρέπει να συνεχίσουμε στο τρίτο βήμα: η αναζήτηση για μια μη κυριολεκτική έννοια που έχει νόημα. Μια κυριολεκτική έννοια είναι ελαττωματική όταν ένας κανόνας συζήτησης φαίνεται να παραβιάζεται. Σύμφωνα με το μοντέλο των τριών σταδίων, όταν είναι ψευδείς οι προτάσεις, είναι λανθασμένες.

Η κατανόηση των μεταφορικών προτάσεων γίνεται αυτόματα και αυτό συμβαίνει επειδή δεν μπορούμε να βγάλουμε νόημα από την κυριολεκτική τους σημασία. Η εικονική επεξεργασία γλώσσας, αντίθετα, πιθανώς πυροδοτείται από την αποτυχία της γραμματικής ερμηνείας για να υπάρξει κάποιο νόημα. Αυτό συνεπάγεται ότι οι εικονικές ερμηνείες πρέπει να λάβουν περισσότερο χρόνο από ότι οι κυριολεκτικές. Αυτό δεν μπορεί να είναι πάντοτε αληθές, και πράγματι, η ψυχογλωσσολογική έρευνα υποστηρίζει αυτή τη θεωρία. Ιδιωματισμοί, όπως «τα τίναξα», σχεδόν ποτέ δεν χρησιμοποιούνται με την κυριολεκτική τους έννοια. Ως αποτέλεσμα, η πρώτη έννοια που έρχεται στο μυαλό είναι η ιδιωματική, «ότι έχω πεθάνει».

Υπάρχουν πολλές αποδείξεις ότι οι καλοσχηματισμένες μεταφορές γίνονται κατανοητές τόσο εύκολα όσο η εξοικείωση στις συνήθεις μεταφορές, αν και θα μπορούσαν να υποβληθούν σε επεξεργασία με διαφορετικό τρόπο. Η Giora (1997) προτείνει ότι οι περισσότερες λέξεις έχουν πολλαπλές σημασίες που ποικίλουν σε σχέση με τη χρήση τους. Όταν μία μεταφορική έννοια είναι ιδιαίτερα εμφανής, θα προσεγγιστεί πρώτη και η μεταφορά θα είναι αμέσως κατανοητή. Όταν η μεταφορά είναι χαμηλής συχνότητας θα γίνει πιο αργά κατανοητή. Και στις δύο περιπτώσεις ο χρόνος κατανόησης είναι ίδιος. Η μόνη περίπτωση σύμφωνα με την οποία μια μεταφορά μπορεί να αντιστραφεί είναι όταν το έδαφος της μεταφοράς αλλάζει, όπως στο «ο χειρουργός μου ήταν χασάπης» (ένα αρνητικό σχόλιο) έναντι «ο χασάπης μου είναι χειρουργός» (ένα θετικό σχόλιο).

Οι μεταφορικές προτάσεις κατανοούνται τόσο γρήγορα όσο και οι κυριολεκτικές προτάσεις. Επίσης, καταλαβαίνουμε τις μεταφορές όπως ακριβώς είναι σχεδιασμένες. Όταν λέμε ότι «η δουλειά μου είναι μια φυλακή», κατά μία έννοια είναι κυριολεκτική πρόταση. Δεν εννοώ ότι η δουλειά μου είναι απλώς σαν μία φυλακή, αλλά στην πραγματικότητα είναι ένα μέρος που είναι εξαιρετικά δυσάρεστο, περιορίζοντας με και είναι δύσκολο να ξεφύγω. Με συνεχή χρήση μεταφορικού λόγου, οι μεταφορές γίνονται συμβατικές και εισέρχονται στο σημασιολογικό λεξικό μας.

1.7 Η σημασία των μεταφορών στην έρευνα

Η μεταφορική γλώσσα χρησιμοποιείται για να εκφράσουμε ό, τι είναι δύσκολο να αντιληφθούμε κυριολεκτικά. Πέρα από τη σημασιολογική ανάλυση, η κατανόηση της μεταφορικής σημασίας μιας πρότασης απαιτεί νοητική σύνδεση των διαφόρων κατηγοριών λέξεων που συνήθως δεν σχετίζονται μεταξύ τους.

Η έρευνα για τις μεταφορές μπορεί να χρησιμεύσει ως ένα εργαλείο για τη βελτίωση των γενικών γνώσεων μας σχετικά με τη σημασιολογική επεξεργασία της γλώσσας σε επίπεδο πρότασης. Μια βάση προκαταρκτικών δεδομένων είναι ιδιαίτερης σημασίας, καθώς η κατανόηση και η ερμηνεία μεταφορικών σχημάτων, κυρίως παροιμιών, συμπεριλαμβάνεται σε πληθώρα ψυχομετρικών δοκιμασιών και

χρησιμοποιείται για τη μέτρηση και την ερμηνεία της ικανότητας ή μη των ατόμων για αφαιρετική σκέψη.

Οι Rapp, Leube, Erb, Grodd, Tilo, Kircher 2004, ερεύνησαν την επεξεργασία μεταφορικών προτάσεων χρησιμοποιώντας την απεικόνιση μαγνητικής τομογραφίας (fMRI). Ο σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση του χρόνου που κάνει ο εγκέφαλος για την ενεργοποίηση του κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας των μεταφορών, σε αντίθεση με τις κυριολεκτικές φράσεις χρησιμοποιώντας μαγνητική τομογραφία (fMRI), η οποία αποκάλυψε ενεργοποίηση του αριστερού ημισφαιρίου με χρόνο 2,3sec για τις μεταφορικές προτάσεις και 2,14sec για τις κυριολεκτικές προτάσεις. Τα αποτελέσματα από τη μελέτη αυτή διαφέρουν από μια άλλη λειτουργική μελέτη απεικόνισης για την κατανόηση της μεταφοράς από Bottini et al. (1994), ο οποίος ανέφερε ότι ο πλάγιος κροταφικός λοβός και ο μετωπιαίος εμπλέκονται στην κατανόηση μεταφοράς. Τα δεδομένα αυτά, υποδηλώνουν ότι το δεξί ημισφαίριο είναι υπεύθυνο για την κατανόηση μεταφοράς. Η δυσλειτουργία του εγκεφάλου αυτών των περιοχών μπορεί να εξηγήσει το έλλειμμα στην κατανόηση μεταφοράς σε κάποιους κλινικούς πληθυσμούς όπως η σχιζοφρένεια.

Οι περισσότεροι νευρογλωσσολόγοι διαθέτουν τα στοιχεία τους σχετικά με την εγκεφαλική επεξεργασία των μεταφορικών εννοιών από ασθενείς με βλάβες του εγκεφάλου.

Πειραματικές ως επί το πλείστον έρευνες υποστηρίζουν ότι η ικανότητα χρήσης και κατανόησης της μη κυριολεξίας αναπτύσσεται αργά στην παιδική ηλικία (Asch & Nerlove 1960, Schecter & Broughton 1991, Özcaliskan 2002, Vosniadou 1987, Winner 1988, 1995). Όπως πιστεύεται παραδοσιακά, τα παιδιά κατακτούν πρώτα το κυριολεκτικό νόημα μιας λέξης και αργότερα μόνο το μη κυριολεκτικό (Asch & Nerlove 1960, Schecter & Broughton 1991). Πιο πρόσφατα, οι Levorato & Cacciari (2002) ισχυρίζονται μάλιστα ότι η ανάπτυξη ειδικότερα της μεταφοράς, που συνιστά ένα συνηθισμένο είδος μη κυριολεξίας, ολοκληρώνεται αργά και συγκεκριμένα στην εφηβεία, αφού έχουν πρώτα εγκαθιδρυθεί ποικίλες γλωσσικές και γνωσιακές ικανότητες. Ωστόσο, οι προγενέστερες μελέτες ίσως υποτιμούν τις ικανότητες των παιδιών, ιδίως νωρίς στην προσχολική ηλικία, όχι μόνο επειδή τις ελέγχουν συνήθως με απαιτητικές μεθόδους αλλά και γιατί βασίζονται σε μια στενή αντίληψη του τι συνιστά μη κυριολεκτικό νόημα.

Ορισμένες πειραματικές μέθοδοι, όπως η εκμαίευση παραφράσεων, δυσκολεύουν τα παιδιά, όπως έχουν υποδείξει αρκετοί μελετητές της ανάπτυξης της μεταφοράς (Vosniadou 1987, Vosniadou & Ortony 1986, Vosniadou 1984). Επειδή προϋποθέτουν μεταξύ άλλων μεταγλωσσική επίγνωση, αποτυγχάνουν να φανερώσουν τις ικανότητες των παιδιών. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο η Özcaliskan (2002) χρησιμοποίησε μια λιγότερο απαιτητική μέθοδο, η οποία βασίζεται εν μέρει σε αφηγήματα, όπου οι μεταφορές εμφανίζονται φυσικά σε συγκεκριμένα. Κατάφερε συνεπώς να δείξει ότι τα παιδιά κατανοούν ήδη από τα 4 χρόνια καθημερινές μεταφορικές έννοιες, όπως οι χρονικές αλλαγές, σε σύντομες και απλές ιστορίες (Vosniadou 1984, 1987β, Vosniadou & Ortony 1986, Winner 1979). Μάλιστα, φάνηκε ότι κατανοούν πρωτότυπες μεταφορές (π.χ. *time drips by*) εξίσου επιτυχώς με τις συμβατικές (π.χ. *time flies away*), μάλλον γιατί κινητοποιούνται από την ίδια εννοιακή μεταφορά.

Επιπλέον, οι έρευνες έχουν εστιάσει το ενδιαφέρον τους κυρίως σε πρωτότυπες μεταφορές (Gottfried 1997). Επειδή μάλιστα οι τελευταίες δεν θεωρούνται πιθανές ή έστω συχνές στον αυθόρμητο παιδικό λόγο νωρίς στην ανάπτυξη, έχει θεωρηθεί πιο

ρεαλιστικό να εκμαιευτούν ημπειραματικά έστω από μεγαλύτερα μόνο παιδιά 8-11 ετών (Pollio & Pollio 1974). Άλλωστε, ακόμη και η λιγότερο απαιτητική μέθοδος της Özaliskan (2002) δυσκόλεψε κάπως τα μικρότερα παιδιά, ειδικά τα παιδιά των τριών ετών.

Διαθέτουμε συνεπώς λίγες συστηματικές εμπειρικές ενδείξεις για την ανάπτυξη της μεταφοράς και της μη κυριολεξίας γενικότερα νωρίτερα από τη σχολική ηλικία. Βέβαια, έχουν στο παρελθόν διατυπωθεί υποθέσεις και γι' αυτή την πρώιμη αναπτυξιακή περίοδο με βάση δεδομένα από αυθόρμητη ομιλία που αποτελούν ωστόσο περισσότερο μεμονωμένες παρατηρήσεις (anecdotal evidence) και λιγότερο πιο συστηματικές καταγραφές (Carlson & Anisfeld 1969, Chukovsky 1968, Moore 1988).

Σύμφωνα, με μία ανασκόπηση (Rapp, Wild, 2010), που εντοπίστηκαν 25 μελέτες (16 παροιμίες, 3 μεταφορές, 0 μετωνυμίες, 5 ιδιωματισμοί και 3 σαρκασμοί) σε άτομα με άνοια τύπου Αλτσχάιμερ, παρατηρήθηκε δυσκολία ως προς την κατανόηση του μεταφορικού λόγου. Επίσης, μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Maki, Yamaguchi, Koeda, Yamaguchi σχετικά με την κατανόηση των μεταφορών και των σαρκασμών, σε 104 ηλικιωμένα άτομα, οι 42 ήταν ασθενείς με ήπια γνωστική εξασθένηση και 31 ασθενείς που βρίσκονταν σε ήπιο στάδιο της νόσου Αλτσχάιμερ (χορηγήθηκαν 5 προτάσεις με μεταφορές και 5 με σαρκασμούς όπου για την κάθε μία είχαν να επιλέξουν ανάμεσα από 5 πιθανές απαντήσεις). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι σαρκασμοί ήταν πιο δύσκολο να γίνουν κατανοητοί σε σχέση με τις μεταφορές στον ηλικιωμένο πληθυσμό και στους πληθυσμούς με ήπια γνωστική εξασθένηση και ήπιο στάδιο της νόσου Αλτσχάιμερ.

1.8 Η γνωστική εκτίμηση του Μόντρεαλ

Η Γνωστική εκτίμηση του Μόντρεαλ (MoCA) σχηματίστηκε βασιζόμενη στην κλινική εμπειρία του Ziad Nasreddine (Nasreddine et al., 2005) έχοντας υπόψη τομείς έκπτωσης που συναντώνται συχνά στην ήπια γνωστική εξασθένηση. Η αρχική του έκδοση εξέταζε 10 γνωστικούς τομείς με τη χρήση γρήγορων, ευαίσθητων και εύκολων γνωστικών δοκιμασιών. Η διαμόρφωση του τεστ χρειάστηκε πάνω από 5 χρόνια συνεχούς έρευνας. Μία αρχική έκδοση του τεστ χορηγήθηκε σε 46 ασθενείς και παρουσιάστηκε στο Πανεπιστήμιο του Σέρμπρουκ αλλά σε 5 τομείς δεν αποκρίθηκαν τα άτομα και για το λόγο αυτό πραγματοποιήθηκαν διαφοροποιήσεις.

Η τελική έκδοση του MoCA είναι ένα τεστ μιας σελίδας, με 30 ερωτήσεις. Η χορήγησή του πραγματοποιείται σε 10-15 λεπτά. Αξιολογεί πολλαπλά γνωστικά πεδία, συμπεριλαμβανομένων την μνήμη, την γλώσσα, τις εκτελεστικές λειτουργίες, τις οπτικοχωρικές δεξιότητες, τον υπολογισμό, την αφαιρετική σκέψη, την προσοχή, τη συγκέντρωση και τον προσανατολισμό. Επίσης, το MoCA έχει ελεύθερη προσβάση για κλινικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς και είναι διαθέσιμο σε 36 γλώσσες και διαλέκτους.

Με όριο το 26, το MoCA έχει ευαισθησία στη διάκριση της ήπιας γνωστικής εξασθένησης 90%. Επίσης, στα άτομα με ήπια άνοια έχει ευαισθησία 100%. Επομένως, το MoCA είναι ένα σύντομο γνωστικό εργαλείο με υψηλή ευαισθησία και ιδιαιτερότητα στην ανίχνευση ήπιας γνωστικής εξασθένησης σε άτομα που έχουν

σκορ στο MMSE (Mini-Mental State Examination) πάνω από 25 (Nasreddine et al., 2005). Ακόμη σε ασθενείς που έχουν διαγνωστεί με ήπια γνωστική εξασθένηση, βοηθάει να αναγνωριστούν αυτοί οι οποίοι βρίσκονται σε επικινδυνότητα για πρόιμη άνοια έπειτα από 6 μήνες (Smith et al., 2007). Επειδή δεν υπάρχει κάποιο εργαλείο αξιολόγησης που να μας δείχνει με ακρίβεια τα διαφορετικά επίπεδα της γνωστικής εξασθένησης, το MoCA είναι κατάλληλο για ήπια μορφή γνωστικής εξασθένησης. Είναι ένα εύχρηστο και ακριβές διαγνωστικό εργαλείο.

Η διάρκεια χορήγησης της δοκιμασίας είναι περίπου 10 με 15 λεπτά (ανάλογα με το επίπεδο το εξεταζόμενου) και οι υποδοκιμασίες χορηγούνται με προκαθορισμένη σειρά.

- 1^η Υποδοκιμασία → Σύνθετη Οπτικο-νοητική ιχνηλάτηση (να ενώσει αριθμό με γράμμα π.χ.α-1)
- 2^η Υποδοκιμασία → Οπτικο-κατασκευαστικές ικανότητες (κύβος)
- 3^η Υποδοκιμασία → Οπτικοχωρικές ικανότητες, οπτικοκατασκευαστικές ικανότητες (ρολόι, τοποθέτηση ωρών 1-12, και υπόδειξη ώρας 11:10 με τους δείκτες)
- 4^η Υποδοκιμασία → Κατονομασία (εικόνες λιοντάρι, καμήλα, ρινόκερος)
- 5^η Υποδοκιμασία → Λεκτική Μνήμη (5 λέξεις)
- 6^η Υποδοκιμασία → Εργαζόμενη Μνήμη (προχωρητική-οπισθοχωρητική μνήμη)
- 7^η Υποδοκιμασία → Εγρήγορση
- 8^η Υποδοκιμασία → Διαδοχική αφαίρεση ανά 7
- 9^η Υποδοκιμασία → Επανάληψη προτάσεων
- 10^η Υποδοκιμασία → Λεκτική ευχέρεια
- 11^η Υποδοκιμασία → Αφαιρετική σκέψη
- 12^η Υποδοκιμασία → Καθυστερημένη ανάκληση
- 13^η Υποδοκιμασία → Προσανατολισμός στο χώρο και στο χρόνο

Οι παραπάνω δοκιμασίες αξιολογούνται από 1 έως 5 βαθμούς η καθεμία. Πιο συγκεκριμένα, οι οπτικοχωρικές – εκτελεστικές λειτουργίες αξιολογούνται με 5 βαθμούς (1 βαθμό η αντιστοίχιση γράμματος - αριθμού, 1 βαθμό η αντιγραφή του κύβου, 1 βαθμό το ρολόι, 1 βαθμό οι αριθμοί, 1 βαθμό οι δείκτες), η κατονομασία ζώων βαθμολογείται με 3 βαθμούς (1 βαθμός για κάθε εικόνα), η αξιολόγηση εργαζόμενης μνήμης αξιολογείται με 2 βαθμούς (1 βαθμό για κάθε προσπάθεια), η δοκιμασία εγρήγορσης βαθμολογείται με 1 βαθμό, η δοκιμασία διαδοχικής αφαίρεση ανά 7 βαθμολογείται με 3 βαθμούς, η επανάληψη προτάσεων βαθμολογείται με 2 βαθμούς (1 βαθμό για κάθε προσπάθεια), η δοκιμασία λεκτικής ευχέρειας βαθμολογείται με 1 βαθμό, η δοκιμασία αφαιρετικής σκέψης βαθμολογείται με 2 βαθμούς, η δοκιμασία καθυστερημένης ανάκλησης βαθμολογείται με 5 βαθμούς, και η δοκιμασία προσανατολισμού στο χώρο και στο χρόνο βαθμολογείται με 6 βαθμούς (1 βαθμός για κάθε σωστή απάντηση). Η τελική βαθμολογία αφορά το σύνολο των επιτυχημένων απαντήσεων και προστίθεται 1 βαθμός αν ο εξεταζόμενος έχει εκπαίδευση ≤ 12 χρόνων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε πρόσφατη μελέτη που πραγματοποιήθηκε σε ελληνικό πληθυσμό για την αξιοπιστία του MoCA τέθηκε ως βάση το 27, μία από τις υψηλότερες βαθμολογίες που έχει τεθεί, σε σχέση με διάφορες άλλες μελέτες

(Konstantopoulos, Vogazianos, Doskas, 2016). Συγκεκριμένα, τα άτομα που πήραν μέρος στην έρευνα ήταν 710 τυπικοί ενήλικες και 19 με Νόσο του Πάρκινσον, ηλικίας 20-85 ετών και μητρική γλώσσα την Ελληνική. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι δημογραφικοί παράγοντες, το φύλο, η ηλικία και η εκπαίδευση, σχετίζονται ιδιαίτερα με τις επιδόσεις των συμμετεχόντων. Καθώς, το Μ.Ο των γυναικών στο MoCA ήταν 27,34 ενώ των ανδρών 27,05 (για τους τυπικούς ενήλικες). Επίσης, τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας πραγματοποίησαν χαμηλότερο σκορ στο MoCa, συγκριτικά με τους νεότερους συμμετέχοντες. Επιπλέον, τα άτομα με συνολική μόρφωση 1-9 χρόνια, σημείωσαν 0,5-1,5 βαθμούς λιγότερο, από τα άτομα με συνολική εκπαίδευση 12 χρόνια και άνω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2.1 Μεθοδολογία

Για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας ακολουθήθηκαν τα παρακάτω βήματα.

2.1.1 Ιστορικό

Οι συμμετέχοντες υποβλήθηκαν σε συγκεκριμένες ερωτήσεις, προκειμένου να συμπληρωθεί το απαραίτητο ατομικό ιστορικό, στο οποίο συμπεριλαμβάνονταν γενικές πληροφορίες, όπως ονοματεπώνυμο, ημερομηνία γεννήσεως, επάγγελμα, μορφωτικό επίπεδο, οικογενειακή κατάσταση και μητρική γλώσσα, καθώς και διάφορες ιατρικές πληροφορίες.

2.1.2 Υλικό

Αρχικά, το υλικό που χορηγήθηκε για την μέτρηση της νοητικής λειτουργίας των ενηλίκων, ήταν το διαγνωστικό εργαλείο του Μόντρεαλ - Γνωστική Εκτίμηση του Μόντρεαλ (Montreal Cognitive Assessment -MoCA). Όπως αναφέραμε και παραπάνω, το MoCa εκτιμά σε σύντομο διάστημα μια πληθώρα πεδίων των γνωστικών ικανοτήτων, όπως την επίλυση προβλημάτων και την αλληλουχία πράξεων, την προσοχή, την μνήμη, οπτικο-χωρικές κατασκευές και συλλογισμούς και την γλώσσα.

Στην συνέχεια, για την Δοκιμασία Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών (Καμπανάρου,2015), χρησιμοποιήθηκαν δύο ερωτηματολόγια με μεταφορικές προτάσεις. Πρώτο σε σειρά διεξήχθη το τεστ για την έκφραση των μεταφορών και στην συνέχεια χορηγήθηκε το τεστ κατανόησης των μεταφορών.

1. Συγκεκριμένα, το πρώτο ερωτηματολόγιο περιείχε ένα τεστ για την Παραγωγή των μεταφορών (Metaphor Production Test).

ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ		
A/A	ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	
	Δεν σηκώνει μυγα στο σπαθί του	Βγάζει από τη μύγα ξίγκι
	ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ	
	↓	↓
Συμμετέχοντας Νο 1	Αδιάλακτος	Τσιγκούνης
Συμμετέχοντας Νο 2	Παρεξηγείται εύκολα	Κερδίζει από το παραμικρό

Πίνακας 2.α) Δοκιμασία Παραγωγής Μεταφορών (Καμπανάρου, 2015)

2. Το δεύτερο ερωτηματολόγιο περιείχε ένα τεστ για την αξιολόγηση της Κατανόησης των μεταφορών (Metaphor Comprehension Test).

ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ		
ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ		
<i>Του 'στριψε η βίδα</i>		
α) Τρελάθηκε	β) Αγχώθηκε	γ) Μπερδεύτηκε
<i>Έχω ένα κεφάλι καζάνι</i>		
α) Έχω πολλές σκέψεις	β) Είμαι άρρωστος/η	γ) Έχω πονοκέφαλο

Πίνακας 2.β) Δοκιμασία Κατανόησης Μεταφορών (Καμπανάρου, 2015)

2.2 Συμμετέχοντες

Το δείγμα της μελέτης αποτέλεσαν 40 άτομα, 22 άνδρες και 18 γυναίκες, με εύρος ηλικίας 65 έως 75 ετών. Ο λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, είναι το ενδιαφέρον μας στο γηριατρικό πληθυσμό, καθώς μελέτες δείχνουν

κατά κύριο λόγο έλλειμμα στην κατανόηση της μεταφορικής γλώσσας, από άτομα με νόσο Αλτσχάιμερ και ήπια νοητική εξασθένηση. Σύμφωνα με τις έρευνες Rapp&Wild (2010) και Maki, Yamaguchi, Koeda&Yamaguchi (2012), οι διαταραχές που επηρεάζουν την κατανόηση των μεταφορών, είναι σύνηθες διαταραχές που εμφανίζονται σε γηριατρικές ηλικίες. Θεωρήσαμε λοιπόν, ότι στην πιλοτική μελέτη, οι ηλικίες 65-75 είναι οι κατάλληλες για να συμμετάσχουν στην δοκιμασία, καθώς η γνωστική έκπτωση εμφανίζεται κυρίως σε γηριατρικό πληθυσμό. Ωστόσο, μελλοντικά η δοκιμασία καλό θα ήταν να χορηγηθεί σε άλλες ηλικιακές ομάδες ενηλίκων, σε μεγαλύτερο δείγμα ατόμων καθώς και σε παθολογικές ομάδες με γνωστικά και γλωσσικά ελλείματα, όπως άτομα με ήπια νοητική εξασθένηση και άτομα με άνοια τύπου Αλτσχάιμερ.

Για την διεξαγωγή της μελέτης υπήρχαν τα απαραίτητα κριτήρια:

- **Πρώτο κριτήριο:** οι συμμετέχοντες να έχουν ολοκληρώσει τουλάχιστον 6 έτη εκπαίδευσης.
- **Δεύτερο κριτήριο:** η διεκπεραίωση του διαγνωστικού εργαλείου του Μόντρεαλ (Montreal Cognitive Assessment-MoCA), με σκόρ άνω 26 βαθμών.
- **Τρίτο κριτήριο:** η Ελληνική γλώσσα η οποία έπρεπε να είναι η μητρική γλώσσα των ενηλίκων συμμετεχόντων.
- **Τέταρτο κριτήριο:** η απουσία ιατρικών ή ψυχιατρικών διαταραχών στο ιστορικό των συμμετεχόντων.

Οι ενήλικες που πήραν μέρος στην έρευνα προέρχονταν κυρίως από την ευρύτερη περιοχή του Νομού Αχαΐας. Συγκεκριμένα αρκετοί από τους συμμετέχοντες επιλέχθηκαν από τα Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων του Δήμου Πάτρας ΚΑΠΗ.

Παρακάτω παρουσιάζεται ο πίνακας με τα στοιχεία των ατόμων που πήραν μέρος στην έρευνα. Πιο αναλυτικά θα δούμε τον μέσο όρο των ηλικιών, της εκπαίδευσης και των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την διεξαγωγή του διαγνωστικού εργαλείου MoCA, σε άνδρες και γυναίκες.

<i><u>ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ & ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ</u></i>		
<i><u>ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ</u></i>		
Στοιχεία Συμμετεχόντων στην έρευνα - Μέσος όρος		
	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
<i>Ηλικία</i>	69 έτη	67 έτη

Έτη εκπαίδευσης	10 έτη	9 έτη
Αποτελέσματα MOCA	27.2/30	27.8/30

Πίνακας 3) Μέσος Όρος των Στοιχείων των Συμμετεχόντων που πήραν μέρος στην έρευνα.

2.3 Υποβολή Δοκιμασίας

Συνολικά χορηγήθηκαν 60 προτάσεις, εκ των οποίων οι μισές από αυτές, χρησιμοποιήθηκαν για την αξιολόγηση της παραγωγής και οι υπόλοιπες για την αξιολόγηση της κατανόησης.

Ο χρόνος που χρειάστηκε για κάθε ατομική αξιολόγηση συνολικά ήταν 40 με 50 λεπτά, ανάλογα με την απόδοση του κάθε ατόμου. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της έρευνας ήταν ότι η λήψη του δείγματος πραγματοποιήθηκε κατά τις πρωινές κυρίως ώρες, για την καλύτερη διαύγεια των συμμετεχόντων. Επίσης, όλα τα δείγματα κατά την διάρκεια της διαδικασίας ηχογραφήθηκαν με την εξαρχής συναίνεση των ερωτηθέντων οι οποίοι υπέγραψαν *υπεύθυνη δήλωση*, για την διευκόλυνση της έρευνας ώστε να υπάρχει μεγαλύτερος χρόνος επεξεργασίας των δειγμάτων και αποφυγή ανεπιθύμητων παρεμβολών.

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες βρήκαν αρκετά ενδιαφέροντα την δοκιμασία. Ωστόσο, αν και αρκετοί έδειξαν να δυσκολεύονται, στο τέλος της δοκιμασίας ήταν όλοι ανακουφισμένοι και χαρούμενοι, που βοήθησαν.

2.4 Αποτελέσματα

Λαμβάνοντας υπόψη την επεξεργασία των αποτελεσμάτων των ενηλίκων, όπως προέκυψαν από την χορήγηση της Δοκιμασίας Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών, παραθέτουμε ανάλυση αποτελεσμάτων και λαθών.

Στους Πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται οι συχνότητες των τιμών αποκρίσεων (απαντήσεων-ερμηνειών) των συμμετεχόντων στη Δοκιμασία Παραγωγής & Κατανόησης μεταφορών.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΕΣΤ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ & ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ				
ΓΥΝΑΙΚΕΣ				
A/A	Παραγωγή	ΠΟΣΟΣΤΟ %	Κατανόηση	ΠΟΣΟΣΤΟ %
1	30/30	100%	30/30	100%
2	30/30	100%	30/30	100%
3	28/30	93%	30/30	100%
4	30/30	100%	30/30	100%
5	30/30	100%	30/30	100%
6	30/30	100%	30/30	100%

7	25/30	83%	28/30	93%
8	28/30	93%	30/30	100%
9	24/30	80%	28/30	93%
10	23/30	76%	27/30	90%
11	22/30	73%	28/30	93%
12	27/30	90%	26/30	86%
13	27/30	90%	30/30	100%
14	27/30	90%	28/30	93%
15	24/30	80%	27/30	90%
16	27/30	90%	30/30	100%
17	24/30	80%	26/30	86%
18	28/30	93%	29/30	96%
Μ.Ο	26,8/30	89.3%	28,7/30	95.6%

Πίνακας 4.α) Αποτελέσματα- Ποσοστά της Δοκιμασίας Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών των Γυναικών.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΕΣΤ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ & ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ				
<i>ΑΝΔΡΕΣ</i>				
A/A	Παραγωγή	ΠΟΣΟΣΤΟ %	Κατανόηση	ΠΟΣΟΣΤΟ %
1	28/30	93%	30/30	100%
2	27/30	90%	30/30	100%
3	28/30	93%	30/30	100%
4	22/30	73%	30/30	100%
5	30/30	100%	30/30	100%
6	26/30	86%	30/30	100%
7	26/30	86%	30/30	100%
8	28/30	93%	30/30	100%
9	29/30	96%	30/30	100%
10	24/30	80%	30/30	100%
11	28/30	93%	30/30	100%
12	30/30	100%	30/30	100%
13	24/30	80%	30/30	100%

14	25/30	83%	30/30	100%
15	25/30	83%	25/30	83%
16	26/30	86%	27/30	90%
17	21/30	70%	28/30	93%
18	27/30	90%	26/30	86%
19	29/30	96%	28/30	93%
20	29/30	96%	26/30	86%
21	28/30	93%	28/30	93%
22	27/30	90%	28/30	93%
M.O	26,6/30	88.6%	28,9/30	96.3%

Πίνακας 4.β) Αποτελέσματα- Ποσοστά της Δοκιμασίας Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών των Ανδρών.

2.4.1 Συζήτηση Αποτελεσμάτων

Από τα αποτελέσματα παρατηρήθηκε ότι οι άνδρες και οι γυναίκες συμμετέχοντες είχαν καλύτερη επίδοση στην Δοκιμασία Κατανόησης των Μεταφορών με ποσοστά επιτυχίας 96,3% (άνδρες) και 95,6% (γυναίκες). Ωστόσο, χειρότερη ήταν η επίδοση των ενηλίκων στην Δοκιμασία Παραγωγής των Μεταφορών, με ποσοστά επιτυχίας 88,6% (άνδρες) και 89,3% (γυναίκες). Συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε ότι μεγάλο ποσοστό των συμμετεχόντων δυσκολεύτηκε, στην *έκφραση* των μεταφορικών εννοιών.

Άξιο αναφοράς είναι πως η Δοκιμασία Κατανόησης των Μεταφορών ήταν πολλαπλής επιλογής, με αποτέλεσμα οι απαντήσεις να διαβάζονται στους συμμετέχοντες, σε αντίθεση με την Δοκιμασία Παραγωγής Μεταφορών, στην οποία οι ενήλικες έπρεπε να σκεφτούν και να εκφράσουν μόνοι τους τις έννοιες των μεταφορικών προτάσεων.

Όπως προέκυψε τόσο από τις εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην Δοκιμασία Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών, όσο και από την δική μας ανάλυση, οι διαδεδομένες μεταφορικές έννοιες παρουσιάζουν μεγαλύτερη ευκολία ως προς την εκφρασή τους, από τον ενήλικο τυπικό πληθυσμό. Για παράδειγμα, οι μεταφορικές προτάσεις «Βγάζει από την μύγα ξύγκι» και «Του γεννούν και τα κοκόρια», ήταν πιο οικείες στους συμμετέχοντες με αποτέλεσμα οι αποκρίσεις τους, ως προς την έκφραση, να είναι ίδιες. Δηλαδή «τσιγκούνης» και «τυχερός» αντίστοιχα. Αντίθετα,

οι μεταφορικές προτάσεις «Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα» και «Τράβηξε το χαλί κάτω από τα πόδια μου», δεν ήταν αρκετά οικείες στους περισσότερους συμμετέχοντες, με αποτέλεσμα η ερμηνεία τους να είναι δυσκολότερη.

Στην συνέχεια, εξετάσαμε τη συσχέτιση των δημογραφικών παραγόντων φύλο, ηλικία και έτη μόρφωσης, των ενηλίκων που συμμετείχαν στην Δοκιμασία Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών

Όπως προέκυψε από τα αποτελέσματα της δοκιμασίας το φύλο δεν σχετίζεται ιδιαίτερα με τις επιδόσεις των ατόμων, καθώς οι διαφορές ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες είναι πολύ μικρές. Συγκεκριμένα, το ποσοστό επιτυχίας των γυναικών στην παραγωγή είναι 89,3%, και των ανδρών 88,6. Ενώ στην κατανόηση το ποσοστό επιτυχίας των γυναικών είναι 95,6% και 96,3% αντίστοιχα για τους άνδρες. (Πίνακας 4α-4β)

Κατόπιν, λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα, συσχέτισαμε την ηλικία των συμμετεχόντων με την επίδοσή τους στην Δοκιμασία Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών. Όπως προκύπτει και στον παρακάτω πίνακα, οι επιδόσεις ανάμεσα στις ηλικίες 65-70 και 71-75 δεν δείχνουν να έχουν μεγάλες διαφορές. Ωστόσο, εμφανώς καλύτερα τα πήγαν οι συμμετέχοντες ηλικίας 65-70, καθώς ο Μ.Ο παραγωγής και κατανόησης τους είναι υψηλότερος από τους συμμετέχοντες ηλικίας 71-75.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ-ΗΛΙΚΙΑ			
Ηλικία	Διαγωνιζόμενοι	Μ.Ο. Παραγωγής	Μ.Ο. Κατανόησης
65-70	27	27,6/30	28,86/30
71-75	13	25,9/30	28,82/30

Πίνακας 5) Αποτελέσματα της Δοκιμασίας Παραγωγής και Κατανόησης Μεταφορών σύμφωνα με την ηλικία των διαγωνιζομένων.

Επιπλέον, φαίνεται να υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ της μόρφωσης των συμμετεχόντων στην συγκεκριμένη δοκιμασία. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (έξι έτη εκπαίδευσης), έδειξαν να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη δυσκολία στην δοκιμασία. Αντίθετα, μεγαλύτερο ποσοστό επιτυχίας σημείωσαν ενήλικες των οποίων το εκπαιδευτικό επίπεδο ξεπερνούσε τα έξι έτη, δηλαδή απόφοιτοι δευτεροβάθμιας ή τριτοβάθμιας

εκπαίδευσης. Παρακάτω παρουσιάζεται ο πίνακας με τα αποτελέσματα σύμφωνα με το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ-ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ			
Έτη εκπαίδευσης	Διαγωνιζόμενοι	Μ.Ο. Παραγωγής	Μ.Ο. Κατανόησης
6	18	25/30	28,8/30
9	1	27/30	28/30
12	15	26,8/30	28,5/30
14	2	28,5/30	29/30
16	4	30/30	30/30

Πίνακας 6) Αποτελέσματα της Δοκιμασίας Παραγωγής και Κατανόησης Μεταφορών σύμφωνα με τα έτη εκπαίδευσης των διαγωνιζομένων.

Σύμφωνα με τα παραπάνω αποτελέσματα, συσχετίσαμε το επάγγελμα των συμμετεχόντων-αναφορικά με την αναγκαιότητα 'τριβής' με την ελληνική γλώσσα και το σωστό χειρισμό της-με την επίδοσή τους στη Δοκιμασία Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών. Τα άτομα που το επάγγελμά τους ήταν «θεωρητικό» και είναι αναγκαία η 'τριβή' τους με την ελληνική γλώσσα και το σωστό χειρισμό της (π.χ. φιλόλογοι, δικηγόροι, επιμελητές κειμένων κ.ά.) φαίνεται να ανταποκρίνονται αποτελεσματικότερα στην παραγωγή και κατανόηση του μεταφορικού λόγου από τα άτομα που το επάγγελμά τους ήταν «πρακτικό-τεχνικό» (π.χ. μηχανικοί, ηλεκτρονικοί κ.ά.).

Σύμφωνα με μία έρευνα, η οποία κινήθηκε στο πλαίσιο διαδακτορικής διατριβής της Παπαϊωάννου-Σπυρούλια (2010), πραγματοποιήθηκε η δημιουργία προκαταρκτικών δεδομένων κατανόησης και ερμηνείας διαδεδομένων ελληνικών παροιμιών και μετωνυμιών από μέσους Έλληνες χρήστες της ελληνικής γλώσσας. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν δύο ομάδες ατόμων. Η 1η ομάδα που συμμετείχε στην πρώτη δοκιμασία, στη Δοκιμασία Παροιμιών (34 διαδεδομένες ελληνικές παροιμίες), απαρτιζόταν από 180 άτομα, 78 άνδρες και 101 γυναίκες, ηλικίας 28-98 ετών, από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας και με διαφορετικά δημογραφικά χαρακτηριστικά. Η 2η ομάδα, που συμμετείχε στη δεύτερη δοκιμασία, στη Δοκιμασία Μετωνυμιών (34 διαδεδομένες ελληνικές μετωνυμίες), απαρτιζόταν από 12 άτομα, 4 άνδρες και 8 γυναίκες, ηλικίας 47-77 ετών, επίσης από διαφορετικές περιοχές του ελλαδικού χώρου και με διαφορετικά δημογραφικά χαρακτηριστικά. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν μέσοι Έλληνες χρήστες της ελληνικής γλώσσας. Η επιλογή τους έγινε βάσει της ελληνικής καταγωγής τους, δηλαδή απαραίτητη προϋπόθεση ήταν να έχουν την ελληνική ως μητρική τους γλώσσα. Επίσης, τα συγκεκριμένα άτομα δεν έπασχαν από γνωστή νευρολογική ή ψυχιατρική διαταραχή και κατά την περίοδο συλλογής των δεδομένων δεν ακολουθούσαν ειδική

φαρμακευτική αγωγή. Από τα αποτελέσματα προέκυψε πως το φύλο και η ηλικία των συμμετεχόντων δεν σχετίζεται με τις επιδόσεις τους στην δοκιμασία. Ωστόσο, φαίνεται να υπάρχει μια στατιστικά σημαντική θετική σχέση μεταξύ της μόρφωσης και του επαγγέλματος των συμμετεχόντων στη δοκιμασία.

Συγκριτικά, τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας δείχνουν να είναι παρόμοια με τις αποκρίσεις των ατόμων στην Δοκιμασία Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών, ως προς τους δημογραφικούς παράγοντες. Ωστόσο, η μόνη διαφορά είναι πως στην Δοκιμασία Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών, σημαντικό ρόλο έπαιξε η ηλικία των ατόμων, καθώς οι νεότερες ηλικίες 65-70, τα πήγαν καλύτερα σε σχέση με τις ηλικίες 65-70.

2.4.2 Λάθη

Όπως προέκυψε από τις εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην δοκιμασία, τα ποσοστά επιτυχίας ήταν μεγαλύτερα στην κατανόηση των μεταφορών, με αποτέλεσμα να πραγματοποιηθούν περισσότερα λάθη στην παραγωγή των μεταφορών. Όπως προκύπτει και από τον παραπάνω πίνακα, ο μέσος όρος των λαθών στην Δοκιμασία Παραγωγής των Μεταφορών, είναι 3,3/30 για τους άνδρες και 3,1/30 για τις γυναίκες.

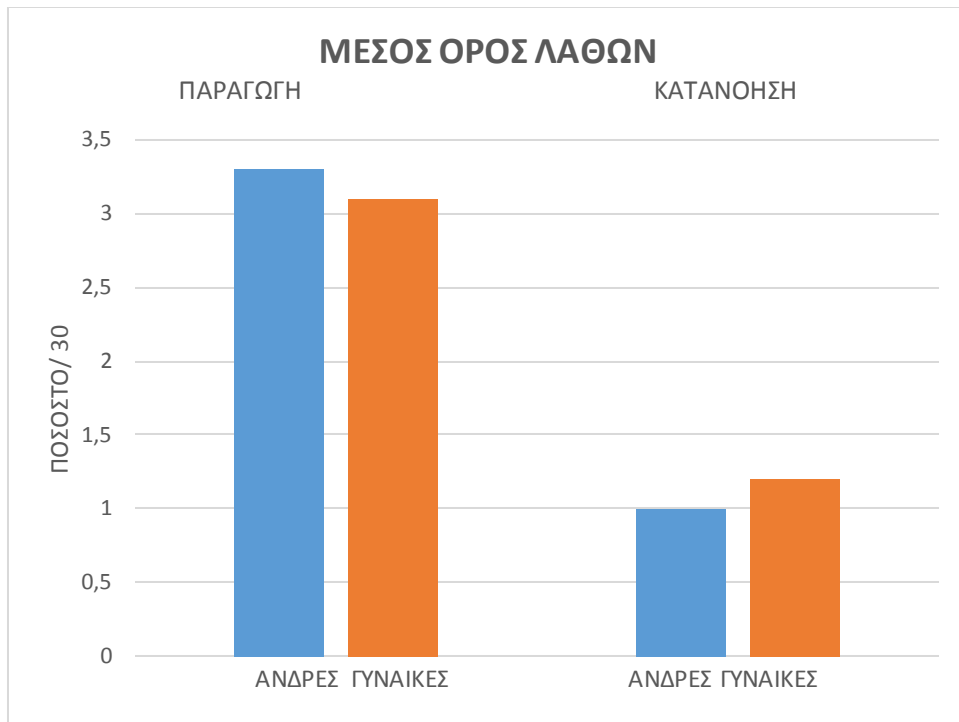
Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τις συχνότητες των μέσω όρων των τιμών λαθών των συμμετεχόντων στη Δοκιμασία Παραγωγής & Κατανόησης Μεταφορών (γυναίκες – άνδρες).

ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ & ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ
ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ
Μέσος όρος λαθών

	ΠΑΡΑΓΩΓΗ	ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ
Άνδρες	3,3/30	1/30
Γυναίκες	3,1/30	1,2/30

Πίνακας 7) Μέσος Όρος Λαθών στη Παραγωγή & Κατανόηση Λαθών (Άνδρες & Γυναίκες Συμμετέχοντες).

Παρακάτω παρουσιάζεται αναλυτικά ο μέσος όρος των λαθών στην παραγωγή και στην κατανόηση, των ενηλίκων συμμετεχόντων.

Σχήμα 3) Ραβδόγραμμα με το μέσο όρο των Λαθών Ανδρών & Γυναικών.

2.5 Παρατηρήσεις - Συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν η μελέτη της παραγωγής και της κατανόησης των μεταφορικών εκφράσεων, σε τυπικό ενήλικο πληθυσμό. Για τους σκοπούς της

έρευνας, χορηγήθηκε μία Δοκιμασία Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών (Καμπανάρου, 2015).

Βάσει των ευρημάτων της έρευνας και της ανάλυσής μας, καταλήξαμε στα εξής συμπεράσματα:

- Όλοι οι συμμετέχοντες είχαν καλύτερη επίδοση στην Δοκιμασία Κατανόησης των Μεταφορών. Ενώ μεγαλύτερη δυσκολία φάνηκε να παρουσιάζουν στην Δοκιμασία Παραγωγής των Μεταφορών.
- Όπως προέκυψε από την Δοκιμασία Παραγωγής των Μεταφορών, οι πιο οικείες μεταφορές είναι πιο εύκολες στην ερμηνεία από κάποιες άλλες. Είδαμε, για παράδειγμα, ότι το 100% των συμμετεχόντων στη συγκεκριμένη δοκιμασία ερμήνευσε πλήρως τη μεταφορά «Έγινε καπνός», ενώ συνάντησε ιδιαίτερα προβλήματα στη μεταφορά «Κάνει το άσπρο μαύρο».
- Η Δοκιμασία Κατανόησης των Μεταφορών, ήταν πολλαπλής επιλογής, σε αντίθεση με την Δοκιμασία Παραγωγής των Μεταφορών, στο οποίο οι ενήλικες έπρεπε να σκεφτούν και να εκφράσουν μόνοι τους τις έννοιες των μεταφορικών προτάσεων.
- Ως προς τους δημογραφικούς παράγοντες, το φύλο δεν σχετίζεται ιδιαίτερα με τις επιδόσεις των ατόμων στην δοκιμασία, καθώς οι διαφορές στις αποκρίσεις ανδρών και γυναικών είναι πολύ μικρές. Ωστόσο, οι δημογραφικοί παράγοντες, ηλικία και μορφωτικό επίπεδο, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση του αποτελέσματος.
- Τα άτομα που το επάγγελμά τους ήταν «θεωρητικό» ανταποκρίθηκαν αποτελεσματικότερα στην παραγωγή και κατανόηση του μεταφορικού λόγου από τα άτομα που το επάγγελμά τους ήταν «πρακτικό-τεχνικό».

Συνάμα, τα παραπάνω προκαταρκτικά δεδομένα, μας βοήθησαν να συνειδητοποιήσουμε το γεγονός ότι η κατανόηση, η ερμηνεία και γενικότερα ο χειρισμός των μεταφορών από τους ανθρώπους υποδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο χειριζόμαστε και αξιοποιούμε τις μεταφορές, δηλαδή πώς εκφράζουμε με μοναδικό τρόπο τη γλωσσική και τη γενικότερη εμπειρία μας, προσφέροντάς μας, ταυτόχρονα, τη δυνατότητα να αποκτήσουμε ένα ‘παράθυρο’ στο μεταφορικό λόγο, να κατανοήσουμε δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε με μη-κυριολεκτικό, μεταφορικό τρόπο.

2.6 Βιβλιογραφία

- Alexander M. Rapp, Barbara Wild (2010). Nonliteral Language in Alzheimer Dementia. *Journal of the International Neuropsychological Society* (2011), 17, 207–218.

- Anne M. Damian a Sandra A. Jacobson b Joseph G. Hentz c Christine M. Belden b Holly A. Shill b Marwan N. Sabbagh b John N. Caviness c Charles H. Adler The Montreal Cognitive Assessment and the Mini-Mental State Examination as Screening Instruments for Cognitive Impairment: Item Analyses and Threshold Scores December 26, 2010
- Aristóteles (1976). *El arte poética [μετάφραση]*. Madrid, Spain: Espasa-Calpe.
- Asch, S. & Nerlove, H. 1960. The development of double-function terms in children: an explanatory investigation. Στο B. Kaplan & S. Wapner (eds), *Perspectives In Psychological Theory: Essays In Honor of H. Wapner*, 47-60, International University Press.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α. & Α. Ευθυμίου (2006). *Οι στερεότυπες εκφράσεις και η διδακτική της νέας ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης.
- Αριστοτέλης (2004). *Ρητορική [μετάφραση]*. Αθήνα: Ελλάδα: Zitros.
- Παπαιωάννου-Σταυρούλα Α. (2010). Η γνωστική-πραγματολογική κατανόηση του μεταφορικού λόγου μέσω της ερμηνείας των παροιμιών και μετωνυμιών. *Διδακτορική Διατριβή*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Bearsley, M. C. (1981). *Aesthetics. Problems in the philosophy of criticism*. Indianapolis, IN: Hackett Publishing Company
- Black M. (1962). *Models and Metaphors*. Cornell University Press.
- Black, M. (1980). More about metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 19-43). Cambridge, England: Cambridge University Press
- Bottini G., Corcoran R., Sterzi R., Paulesu E., Schenone P., Scarpa P., Frackowiak R.S., Frith C.D., The role of the right hemisphere in the interpretation of figurative aspects of language. A positron emission tomography activation study, *Brain* 117 (1994) 1241–1253.
- Burgess, C., & Chiarello, C. (1996). Neurocognitive mechanism underlying metaphor comprehension and other figurative language. *Metaphor and Symbolic Activity*, 11, 67-84
- Βελούδης, Γ. (2005). *Η σημασία πριν, κατά και μετά τη γλώσσα*. Αθήνα: Κριτική

- Cacciari, C., & Glucksberg, S (1994). Understanding figurative language. In M.A. Gernsbacher (Ed.), *Handbook of psycholinguistics* (pp. 447-477). San Diego: Academic Press
- Caplan D.: Production of Spoken Words. In: Caplan D.: *Language: Structure, Processing, and Disorders*. MIT Press, Cambridge (Massachusetts) 1996;105-158.
- Carlson, P. & M. Anisfeld. 1969. Some observations on the linguistic competence of a two-year-old child. *Child Development* 40, 569-575.
- Chukovsky, K. 1968. *From two to five*. Berkeley: University of California Press.
- Clark, E. V. 1997. Conceptual perspective and lexical choice in acquisition. *Cognition* 64, 1-37.
- Clark, E. V. 2003. Languages and representations. Στο D. Gentner & S. Goldin-Meadow (Eds.), *Language in mind: Advances in the study of language and thought*, 17-24. Cambridge: MIT Press.
- Clark, H. H. 1973. Space, time, semantics, and the child. Στο T. E. Moore (Ed.), *Cognitive development and the acquisition of language*, 27-63. New York: Academic Press.
- Coney J.: Lateral asymmetry in phonological processing: Relating behavioral measures to neuroimaged structures. *Brain and Language* 2002; 80: 355-365.
- Damasio A.R., Damasio H., Rizzo M., Varney N., Gersh F.: Aphasia with lesions in the basal ganglia and internal capsule. *Archives in Neurology* 1982; 39: 15-20.
- Dronkers N.F., Redfem B.B.: The neural architecture of language disorders. In: Gazzaniga M.S. (Editor): *The new cognitive neurosciences*. MIT Press, Cambridge (Massachusetts) 2000; 949-958.
- Eco U.: Φυσικά όρια: Δύο ορισμοί της σημειωτικής. In: Eco U.: *Θεωρία σημειωτικής*. Εκδόσεις «Γνώση», Αθήνα 1994; 36-40.
- Finke, R. A., Ward, T. B., & Smith, S. M. (Eds.). (1992). *Creative Cognition*. Cambridge, MA.: MIT Press.
- Fludernik, M., Freeman, D.C. & Freeman, M.H. (1999). Metaphor and beyond: An Introduction. *Poetics Today* 20 (3), 383-396.
- Fontanier, P. (1830/1977). *Les figures du discours*. Paris: Flammarion.

- Friederici A.D., Meyer M., von Cramon D.Y.: Auditory Language Comprehension: An Event Related fMRI study on the Processing of Syntactic and Lexical Information. *Brain and Language* 2000; 74: 289-300.
- Garman M.: Producing Utterances. In: Garman M.: *Psycholinguistics*. Cambridge University Press, Cambridge 1990; 370-415.
- Gibbs, R.W. (1980). Spilling the beans on understanding and memory for idioms in conversation. *Memory and Cognition*, 8, 149-156.
- Giora, R. (1997). Understanding figurative and literal language: The Graded Salience Hypothesis. *Cognitive Linguistics*, 7, 183–206.
- Giora, R. (2002). Literal vs. figurative language: Different or equal? *Journal of Pragmatics*, 34, 487–506.
- Giora, R. (2003). *On our mind: Salience, context and figurative language*. New York: Oxford University Press.
- Giora, R., & Fein, O. (1999a). On understanding familiar and less familiar figurative language. *Journal of Pragmatics*, 31, 1601–1618.
- Giora, R., & Fein, O. (1999b). Irony: Context and salience. *Metaphor and Symbol*, 14, 241–257.
- Giora, R., Zaidel, E., Soroker, N., Batori, G., & Kasher, A. (2000). Differential effects of right- and left-hemisphere damage on understanding sarcasm and metaphor. *Metaphor and Symbol*, 15, 63–83.
- Glucksberg, S., Gildea, P., & Bookin, H.B. (1982). On understanding nonliteral speech: Can people ignore metaphors? *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 21, 85-98.
- Gluksberg, S., & Keysar, B. (1990). Understanding metaphorical comparisons: Beyond similarity. *Psychological Review*, 97, 3-18.
- Glucksberg, S. (1991). Beyond literal meanings: The psychology of allusion. *Psychological Science*, 2, 146-152.
- Glucksberg S. & Keysar B. (1993). How metaphors work, In Ortony. *Metaphor and Thought*. Cambridge University Press, 401-424.
- Gottfried, G. M. 1997 α . Comprehending compounds: Evidence for metaphoric skill. *Journal of Child Language* 24, 163-186.
- Gottfried, G. M. 1997 β . Using metaphors as modifiers: Children's production of metaphoric compounds. *Journal of Child Language* 24, 567-601.

- Gross, G. (1996). *Les expressions figées en français, noms composés et autres locutions*. Paris: Ophrys.
- Haack, S. (1987-8). Surprising noises: Rorty and Hesse on metaphor. *Proceedings of the Aristotelian Society* LXXXVIII, 293-301.
- Hawkes, T. (1978). *Η Γλώσσα της Κριτικής*. Μτφρ. Γ. Μπεντζίκης. Αθήνα: Ερμής.
- Herholz K., Thiel A., Wienhard K., Pietrzyk U., von Stockhausen H.-M., Karbe H., Kessler J., Bruckbauer T., Halber M., Heis W.D.: Individual Functional Anatomy of Verb Generation. *Neuroimage* 1996; 3: 185-194.
- Hintikka J. & Sandu G. (1994). Metaphor and other kinds of nonliteral meaning. In J. Hintikka *Aspects of Metaphor*. Amsterdam: Kluwer, 151-187.
- Hockett, C. F. (1960). The origin of speech. *Scientific American*, 203, 88-96.
- Honeck, R. P. (1996). Figurative language and cognitive science - Past, present, and future. *Metaphor and Symbolic Activity*, 11, 1-15.
- Indefrey P., Levelt W.J.M.: The neural correlates of language production. In: Gazzaniga M.S. (Editor): *The new cognitive neurosciences*. MIT Press, Cambridge (Massachusetts) 2000; 845-865.
- Jakobson, R. (1956/1995). Two aspects of language and two types of aphasic disturbances. In L. Waugh, & M. Monville-Burston (eds) *On Language* Cambridge, MA: Harvard University Press, 115
- Johnson, M. (1987). *The body in the mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Johnson, M. (1995). Why metaphors matters to philosophy. *Metaphor and Symbolic Activity*, 10, 157-162.
- Juliana Francisco Cecato,¹ Jost Eduardo Martinelli,¹ Rafael Izbicki,² Mônica Sanches Yassuda^{3,4} and Ivan Aprahamian ^{1,5} A subtest analysis of the Montreal cognitive assessment (MoCA): which subtests can best discriminate between healthy controls, mild cognitive impairment and Alzheimer's disease?

- Kandel E.R., Schwartz J.H., Jessell T.M.: Γλώσσα, Μάθηση και Μνήμη. In: Καζλαρής Χ., Καραμανλίδης Α., Παπαδόπουλος Γ. (Editors): Νευροεπιστήμη και Συμπεριφορά. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1999; 663-668.
- Kate Dupuis, Kathleen Pichora-Fuller M., Alison L. Chasteen, Veronica Marchuk, Gurjit Singh & Sherri L. Smith (2015) Effects of hearing and vision impairments on the Montreal Cognitive Assessment, *Aging, Neuropsychology, and Cognition*, 413-437
- Kirkham, R.L. (2001). *Theories of truth. A critical introduction*. Cambridge, MA:Bradford Books.
- Kleiber, G. (2000). Sur le sens des proverbes. *Langage* 139, 39-58.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor. A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- K.Konstantopoulos, P.Vogazianos, T.Doskas (2016). *Archives of Clinical Neuropsychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Καζλαρής Χ., Καραμανλίδης Α., Παπαδόπουλος Γ. (Editors): Νευροεπιστήμη και Συμπεριφορά. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1999; 663-668.
- Καμπανάρου (2015). *Δοκιμασία Παραγωγής και Κατανόησης των Μεταφορών*.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we Live by*. Chicago: Chicago University Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1999). *Philosophy in Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Lakoff, G., & Turner, M. (1989). *More than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.

- Levorato, M. C. & C. Cacciari. 2002. The creation of new figurative expressions: Psycholinguistic evidence in Italian children, adolescents and adults. *Journal of child language* 29, 127-150.
- Linch, M.P. (2001). *The nature of truth*. Cambridge: Bradford Books.
- Locke, J. (1690/1980). *Ensayo sobre el entendimiento humano*. Madrid, Spain: Editora Nacional.
- Lucy, J.A., & Sweder, R.A. (1979). Whorf and his critics: Linguistic and nonlinguistic influences on colour memory. *American Anthropologist*, 81, 581-615
- Martina Amanzio, Giuliano Geminiani, Daniela Leotta, Stefano Cappa, Accepted 18 August 2007
- Martinet A.: Στοιχεία γενικής γλωσσολογίας. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών Α.Π.Θ. (Ιδρυμα Μανόλη Τραϊνταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 1997; 2.
- Munhall K.G.: Functional Imaging During Speech Production. *Acta Psychologica* 2001; 107: 95-117.
- Molino, J. 1979. Métafores, Modeles, et Analogies. *Languages* 54.
- Moore, B. 1988. A young child's use of a physical-psychological metaphor. *Metaphor and Symbolic Activity* 3, 223-232.
- Μεντενόπουλος Γ.: *Ο λόγος και η οργάνωσή του*. In: Μεντενόπουλος Γ. : Οι ανώτερες νοητικές λειτουργίες. Μονογραφίες UCB, Αθήνα 1987; 26-30.
- Μπαμπινιώτης 1991 στο Παπαρούση, 2008, Μπαμπινιώτης, Γ. (1991). *Γλωσσολογία και Λογοτεχνία: Από την Τεχνική στην Τέχνη του Λόγου*. Αθήνα.
- Nasreddine ZS, Phillips NA, Bedirian V, Charbonneau S, Whitehead V, Collin I, Cummings JL, Chertkow H: The Montreal Cognitive Assessment, MoCA: a brief screening tool for mild cognitive impairment. *J Am Geriatr Soc* 2005; 53: 695–699.
- Özçaliskan 2002 Özçaliskan, S. 2002. *Metaphors we move by: A crosslinguistic-developmental analysis of metaphorical motion events in English and Turkish*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, University of California, Berkeley.

- Pollio, M. R. & H. R. Pollio. 1974. The development of figurative language in children. *Journal of Psycholinguistic Research* 3, 185-201.
- Παπαρούση, Μ. (2008). *Εννοιολογική μεταφορά: μια απόπειρα διδακτικής αξιοποίησης. ηλεκτρονικό περιοδικό Κείμενα*, 8.
- Παρασκευόπουλος Ι.: *Εξελικτική Ψυχολογία: Ψυχολογική θεώρηση της πορείας της ζωής από τη σύλληψη ως την ενηλικίωση*, Τόμος 1: Γενικές έννοιες και ορισμοί της εξελικτικής ψυχολογίας, προγεννητική περίοδος - βρεφική ηλικία. Σύγγραμμα Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα; 171-176.
- Rapp, A. M., Leube, D. T., Grodd, W., Erb, M., & Kircher, T. T. (2004). Neural correlates of metaphor processing. *Cognitive Brain Research*, 20, 395–402.
- Ricoeur P. (1979). The metaphorical process as cognition, imagination and feeling. In Sacks. *On Metaphor. University of Chicago Press Journals*, 141-157.
- Ricoeur, P. (1993). *The Rule of Metaphor. Multidisciplinary Studies of the Creation of Meaning in Language*. Toronto: Toronto University Press.
- Ricoeur, P. *Η Ζωντανή Μεταφορά*. Μτφρ. Κ. Παπαγιώργης, 1998, Εκδόσεις Κριτική.
- Sam Glucksberg Department of Psychology, Princeton University, Princeton, NJ 08544, USA).
- Sarah A. Cooley, Jodi M. Heaps, Jacob D. Bolzenius, Lauren E. Salminen, Laurie M. Baker, Staci E. Scott & Robert H. Paul (2015) Longitudinal Change in Performance on the Montreal Cognitive Assessment in Older Adults, *The Clinical Neuropsychologist*, 29:6, 824-835.
- Schecter, B. & J. Broughton. 1991. Developmental relationships between psychological metaphors and concepts of life and consciousness. *Metaphor and Symbolic Activity* 6, 119-143.
- Seto, K-I. (1999). Distinguishing metonymy from synecdoche. In K.-U. Panther, & G. Radden (eds) *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam/Philadelphia: JohnBenjamins, 91-120.

- Searle, J.R. (1975). Indirect speech acts. In P. Cole & J.L. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics: Vol. 3. Speech acts* (pp. 59-82). New York: Academic Press.
- Searle, J.R. (1979). Metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 92-123). Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, M.K., Pollio, H.R., & M.K. Pitts. 1981. Metaphor as Intellectual History: Conceptual Categories Underlying Figurative Usage in American English from 1675-1975. *Linguistics* 19, 911-935.
- Smith, N.V. & Τσιμπλή, Μ.-Ι. 1995. *The Mind of a Savant: Language-Learning and Modularity*. Blackwell Publishers.
- Steen G.-J. (1999). 'From Linguistic to Conceptual Metaphor in Five Steps'. In R. W. Gibbs, Jr. & G. J. Steen (eds), *Metaphor in Cognitive Linguistics*, Amsterdam & Philadelphia: J. Benjamins.
- Swinney, D.A., & Culter, A. (1979). The access and processing of idiomatic expressions. *Journal of verbal Learning and Verbal Behavior*, 18, 523-534.
- Τεγόπουλος-Φυτράκης. *Μείζον Ελληνικό Λεξικό*. Αθήνα: 1992.
- Τσακνάκη, Ο. (2005). Προβληματική της παροιμίας στη μετάφραση: *Η χρήση της στη νέα ελληνική και η ηλεκτρονική επεξεργασία της*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Victoria Fromkin, Robert Rodman, Nina Hayams, *An Introduction to Language*, 2003.
- Vosniadou, S., A. Ortony, R. E. Reynolds & P. T. Wilson. 1984. Sources of difficulty in the young child's understanding of metaphorical language. *ChildDevelopment* 55, 1588-1606.
- Vosniadou, S. & A. Ortony. 1986. Testing the metaphoric competence of the young child: Paraphrase vs. enactment. *Human Development* 29, 226-230.
- Vosniadou 1987 Vosniadou, S. 1987α. Children and metaphors. *Child Development* 58, 870-885.
- Vosniadou, S. 1987β. Contextual and linguistic factors in children's comprehension of nonliteral language. *Metaphor and Symbolic Activity* 2, 1-11.

- Winner, E., & Gardner, H. (1977). The comprehension of metaphor in brain-damaged patients. *Brain*, 100, 712–729.
- Winner, E., & Gardner, H. (1993). Metaphor and irony: Two levels of understanding. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 425–446). Cambridge: Cambridge University Press.
- Winner, E. 1988. *The point of words: Children's understanding of metaphor and irony*. Cambridge: Harvard University Press.
- Winner, E. 1995. Introduction. *Metaphor and Symbolic Activity* 10, 247-253.
- Χιώτη, Α. (2010). Οι παγιωμένες εκφράσεις της Νέας ελληνικής: Ιστορική διάσταση, ταξινόμηση και στερεοτυπικότητα. Δημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Yohko Maki, Tomoharu Yamaguchi, Tatsuya Koeda, and Haruyasu Yamaguchi, Communicative Competence in Alzheimer's Disease: Metaphor and Sarcasm Comprehension, *American Journal of Alzheimer's Disease & Other Dementias*, 2012
- Ziad S. Nasreddine, Natalie A. Phillips, Valerie Bedirian, Simon Charbonneau, Victor Whitehead, Isabelle Collin, Jeffrey L. Cummings and Howard Chertkow, The Montreal Cognitive Assessment, MoCA: A Brief Screening Tool For Mild Cognitive Impairment, *American Geriatrics Society*, 2005.

«Έχει καβαλήσει
το καλάμι»

«Έγινε καπνός»

«Δεν σηκώνει μύγα
στο σπαθί του»

«Βγάζει από
τη μύγα ξίγκι»

«Το ένα του βρομά και
το άλλο του μυρίζει»

«Μαζεύτηκε εκεί
κάθε καρδιάς καρύδι»

«Έχω ένα κεφάλι
καζάνι»

«Τον κόλλησα
στον τοίχο»

«Μια χαρά και
δύο τρομάρες»

«Έχει λερωμένη
τη φωλιά του»

«Βρήκα το δάσκαλό μου»

«Βράζει στο
ζουμί του»

«Πλήρωσε τη νύφη»

«Τον έβαλαν στο μάτι»

«Τον έπιασε στα
δίχτυα της»

«Τον ψάρεψε»

«Μου έχουν βάλει τα δύο
πόδια σε ένα παπούτσι»

«Τον έχει μη στάξει και μη βρέξει»

[Ελληνικές Μεταφορές]

